

ALICJA ŁUKA

DZIAŁALNOŚĆ MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W GDAŃSKU W LATACH 1953—1963

Activities of the Gdańsk Archeological Museum in the years 1953—1963.

Początki działalności Muzeum Archeologicznego w Gdańsku sięgają 1953 r. W czerwcu tegoż roku został zorganizowany dział archeologiczny Muzeum Pomorskiego w Gdańsku z jednoosobową obsadą — kustoszem działu, dr Leonem Łuką. W tym samym czasie, w dziale oświatowym Muzeum Pomorskiego został zatrudniony 1 archeolog, którego zadaniem było popularyzowanie tematów archeologicznych.

Czterysta ocalałych od zniszczeń wojennych zabytków archeologicznych stanowiło cały inwentarz działu. W większości były to skorupy naczyń glinianych, resztę stanowiły przedmioty kamienne (siekiery, toporki i motyki).

Zabytki te były jedyną spuścizną jaką odziedziczono po działającym w Gdańsku, w ostatnim ćwierćwieczu XIX w., Towarzystwie Przyrodniczym, które zgromadziło dużą ilość cennych eksponatów archeologicznych z obszaru Pomorza Wschodniego oraz Powiśla prawobrzeżnego. Zbiory te od 1880 r. pozostawały w posiadaniu Westpreussisches Museum; częściowo były udostępnione publiczności w Bramie Zielonej. Po 1920 r. przeszły na własność utworzonego wówczas Museum für Naturkunde und Vorgeschichte, a następnie w 1939 r. przejęte zostały przez nowo powstałe Gaumuseum für Vorgeschichte, którego siedziba mieściła się w Gdańsku — Dolnym Mieście, przy ul. Długie Ogrody. Zbiory te przetrwały tu do 1945 r., kiedy to w czasie działań wojennych budynek muzeum spalił się, a wraz z nim uległa zniszczeniu większość cennych zabytków. Tylko niewielka ich część, o której wyżej mowa, znalazła się po różnych kolejach losu w dziale archeologicznym Muzeum Pomorskiego w Gdańsku. Terenem działania działu archeologicznego, a ściślej wyrażając się jego jedynego pracownika-kustosza, był teren Pomorza Wschod-

dniego i Dolne Powiśle prawobrzeżne, administracyjnie — woj. gdańskie i niektóre sąsiadujące powiaty woj. bydgoskiego. Oprócz licznych i różnorodnych zajęć związanych z narodzinami nowej placówki, wiele uwagi poświęcono w tym okresie zabezpieczeniu resztek zbiorów dawnego Gaumuseum für Vorgeschichte, prowincjonalnych muzeów w Kwidzynie, Elblągu, Lęborku i Kartuzach oraz zabytków pochodzących z przypadkowych odkryć dokonanych w latach powojennych, a rozproszonych wśród przypadkowych odkrywców; w niektórych tylko wypadkach zabezpieczonych w szkołach, domach kultury i Prezydiach Rad Narodowych. Akcja ta, na ogół natrafiająca wówczas na brak zainteresowania w terenie, pochłonięła wiele energii i czasu przyczyniając się jednak powoli, ale systematycznie do wzrostu stanu posiadania działu.

Szczególne trudności nastroczało przejęcie cennych niekiedy zabytków, w wielu wypadkach pochodzących z dawnych zbiorów muzealnych, rozproszonych w czasie działań wojennych, a po wojnie znajdujących się w rękach przypadkowych opiekunów. Niektórzy z nich, reprezentujący typ kolekcjonera-amatora, przyzwyczaili się do zdobytych bezpośrednio po wojnie zabytków i pragnęli je posiadać nadal. Innym — „przywiązanie” do pamiątek przeszłości i szacunek dla nich, nie pozwalał rozstać się z nimi bez osiągnięcia możliwie najwyższej za nie ceny.

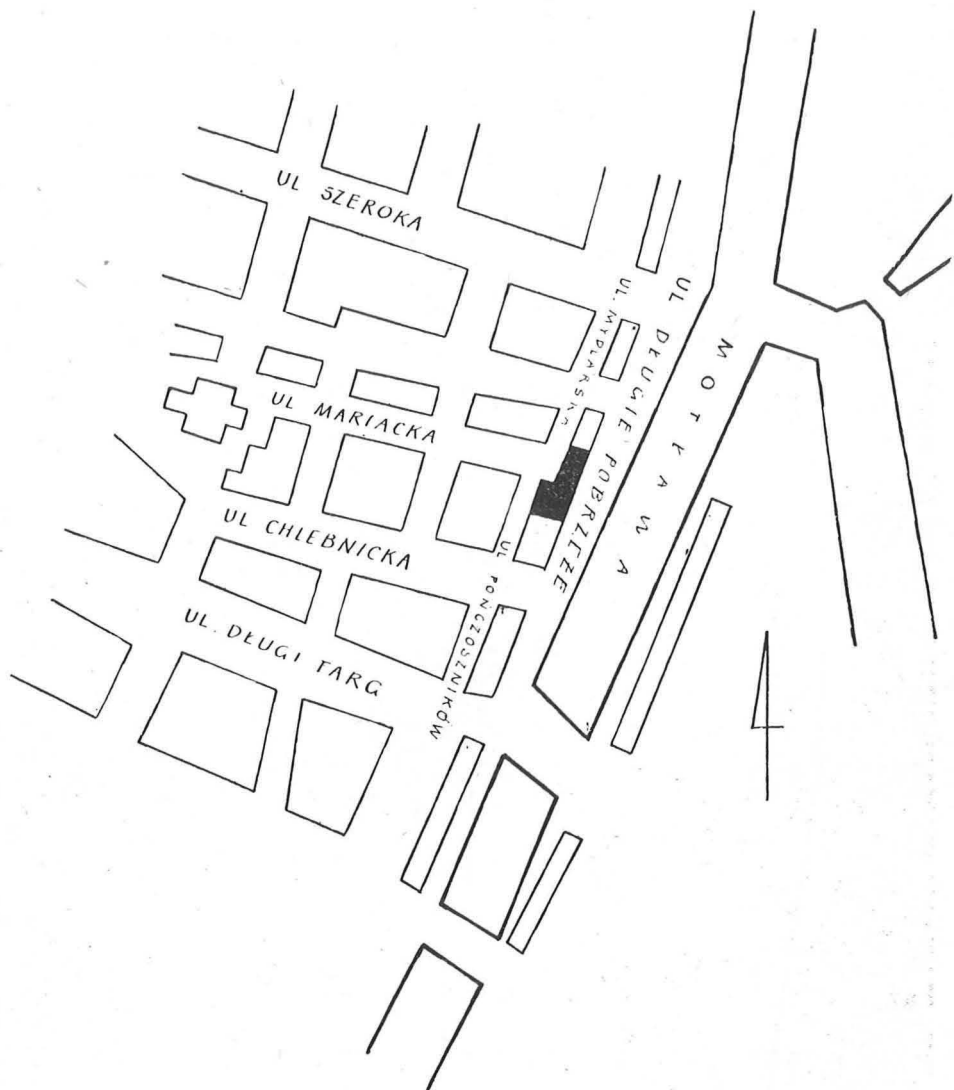
Zdobywanie wiadomości o zaginionych zabytkach, stanowiących dawniej własność muzealną, wymagało cierpliwości i wielu dyplomatycznych zabiegów, w których nieposlednią rolę odgrywało oddziaływanie na ambicję przypadkowego właściciela, regionalny patriotyzm itd. Nie zawsze starania te kończyły się pomyślnym rezultatem.

Sukcesem w akcji odzyskiwania zabytków było zdobycie brązowego naczynia z Przecławic, pow. Grudziądz. Naczynie to, wraz z kilkoma innymi przedmiotami brązowymi, zostało uratowane przed zniszczeniem przez inż. Kornatowskiego w Przyjaźni, pow. Kartuzy, dokąd wywieziono w czasie wojny część gdańskich zbiorów archeologicznych. Warto także odnotować fakt pozyskania dla muzeum części inwentarza grobu z końca II w. n.e. (odkrytego w czasie wojny w Leźnie w pow. chojnickim), tj. skośnie żłobkowanego brązowego kotła i naczynia terra sigillata. Ta ostatnia przeniesiona została do ekspozycji wprost z półek spiżarni przypadkowego odkrywcy, gdzie po przeprowadzeniu eksperymentu ucierania w niej maku, została odstawiona jako nieprzydatna. Brązowy kociołek był z kolei gruntownie zabezpieczony stertą kamieni, przez kilka lat odkładanych tu z pola aż do momentu, kiedy przybyły archeolog po parogodzinnej pracy, polegającej na odrzuceniu kilku metrów kamieni, wydobyl go ponownie na światło dzienne. Aby oddać sprawiedliwość prawdzie stwierdzić należy, że część zabytków miała szczęście znaleźć się w dobrych rękach ludzi, którzy nie tylko zabezpie-

Ryc. 1. Muzeum Archeologiczne w Gdańsku mieszczące się w późnorenesansowym „Domu Przyrodników” i gotyckiej Bramie Mariackiej, odbudowanych w latach 1956—1961. Widok ul. Długie Pobrzeże

Fig. 1. The Archeological Museum at Gdańsk, situated in the „Dom Przyrodników” (Naturalists’ House) — late renaissance, and the gothic Brama Mariacka (Mariacka Gate), rebuilt in 1956—1961. View from ul. Długie Pobrzeże.

Ryc. 2. Położenie Muzeum Archeologicznego w Gdańsku
Fig. 2. Situation of the Archeological Museum at Gdańsk

czyli je, ale jednocześnie w niektórych wypadkach pieczołowicie je konserwowali. Tak właśnie było w wypadku grupy zabytków przekazanych muzeum przez artystę metaloplastyka, Stanisława Skurę z Sopotu. Nie szczędząc czasu i żmudnej pracy dokonał on konserwacji i doskonałej rekonstrukcji metalowych zabytków. W tym samym czasie kustosz działu archeologicznego, mając na względzie potrzeby przyszłej ekspozycji, która miała przedstawić w możliwie dokładny sposób najdawniejsze dzieje Pomorza Wschodniego, wystarał się o przekazanie do Gdańska zabytków archeologicznych pochodzących z Pomorza, a znajdujących się w innych muzeach Polski. Starania te spotkały się z pełnym na ogół zrozumieniem dyrekcji poszczególnych muzeów. Otrzymano szereg cennych zabytków z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, gdzie szczególnie życzliwą pomoc okazał prof. dr J. Kostrzewski, który osobiście brał udział w przekazywaniu depozytów. Z podobną życzliwością potraktowano starania kustosa działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, w Muzeum Archeologicznym w Łodzi i w Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie. Rezultatem tej akcji było uzyskanie około 500 zabytków, które wraz z poprzednio (w lecie 1952 r.) przekazanymi przez Kierownictwo Badań nad Początkami Państwa Polskiego (wchodzącymi w skład czasowej ekspozycji wyników badań wykopaliskowych na wczesnośredniowiecznym grodzisku gdańskim), stały się kamieniem węgielnym, odrodzonych po zniszczeniach II wojny światowej, archeologicznych zbiorów gdańskich.

Do wzbogacenia się ich przyczyniła się również współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków archeologicznych, w zakresie ratownictwa zabytków.

Udział w pracach związanych z ochroną zabytków archeologicznych na terenie województwa gdańskiego był znaczny ze względu na to, że ówczesny konserwator zabytków archeologicznych miał do obsłużenia aż 3 województwa.

Od pierwszych dni istnienia działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, zdawano sobie sprawę z poważnych zadań wynikających z potrzeby popularyzowania, w oparciu o znaleziska archeologiczne, najdawniejszej historii naszego regionu. Było to konieczne zarówno ze względu na potrzebę przedstawienia społeczeństwu prawdy o odwiecznym na Pomorzu autochtonizmie Słowian, a także ze względu na to, że poznanie przez społeczeństwo zabytków i ważniejszych obiektów archeologicznych (grodzisk, różnego rodzaju cmentarzysk) zwiększało bezpieczeństwo zabytków, zapewniało im opiekę w wypadku przypadkowych odkryć. Kustosz działu archeologicznego współpracował w tym zakresie z działem oświatowym muzeum, w którym jeden z etatów

zajmował archeolog. Oprócz prac oświatowych, wewnątrzmuzealnych (oprowadzanie zwiedzających, odczyty, pogadanki) rozwinęto akcję popularyzującą zagadnienia archeologiczne na łamach prasy.

Już w chwili powoływania do życia działu archeologicznego, kustosz działu przewidując przyszły rozwój placówki jako ośrodka badawczego, poświęcił wiele starań zdobyciu podstawowych dzieł archeologicznych i stworzeniu zalążka przyszłej biblioteki archeologicznej, umożliwiającej pracę naukową. Księgozbiór ten zapoczątkowany został darem Zakładu Archeologii Polski Uniwersytetu Poznańskiego, a następnie inwentarz jego wzrósł dzięki darom Biblioteki PAN w Gdańsku, Muzeum Archeologicznego w Poznaniu oraz Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie. Równolegle do powyższych prac udało się prowadzić na bieżąco inwentarz licznie w tym czasie napływających zabytków. Pewną dezorganizację w pracy działu archeologicznego spowodował jesienią 1954 r. pożar Muzeum, w czasie którego spalił się dach i strop nad uporządkowanym już magazynem archeologicznym. W czasie akcji ratowniczej uległa uszkodzeniu i zniszczeniu pewna ilość zabytków, w tym kilkanaście przedmiotów bursztynowych.

W 1955 r. powiększyła się liczba pracowników działu archeologicznego dzięki uzyskaniu 2 etatów asystentów i 1 pracownika fizycznego. Umożliwiło to lepszą realizację zadań i podjęcie prac dotąd nie wykonywanych, jak np.: organizacja archiwum, sporządzenie katalogów zabytków oraz rekonstrukcja ceramiki — dotąd wykonywana w bardzo skromnym zakresie jako praca zlecona. Nadal brakowało laboratorium fotograficznego i rysownika. Najpilniejszą sprawą była rekonstrukcja archiwum archeologicznego, które całkowicie zniszczone zostało w czasie walk o Gdańsk. Podstawą do inwentaryzacji i lokalizacji dawniej znanych pomorskich stanowisk archeologicznych stały się dane zawarte w publikacjach archeologicznych oraz, w nielicznych wypadkach, ustne informacje osób znających te stanowiska z autopsji.

W zakresie rekonstrukcji danych archiwalnych zawdzięczamy wiele ks. dr Władysławowi Łędze, który mieszkając po II wojnie światowej w Sopocie, mimo licznych zajęć jakie wykonywał, zawsze służył informacjami, ogromnie cennymi ze względu na doskonałą znajomość terenu, zdobytą w czasie długoletniej działalności na Pomorzu. Wielką pomocą w tym względzie, a także bogatym źródłem wiadomości odnośnie stanu zabytków archeologicznych w Gdańsku w okresie przedwojennym, była jego praca *„Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk”*.

Zdobyte w ciągu 2 lat istnienia placówki rozeznanie potrzeb archeologicznych regionu, w oparciu o jego specyfikę, pozwoliło teraz kierowni-

ctwu działu ustalić zadania organizacyjne i prace naukowo-badawcze na przyszłość.

Prace wówczas rozpoczęte stanowiły kontynuację polskich badań archeologicznych na Pomorzu Gdańskim, które już zapoczątkował chlubnie *Gotfryd Ossowski*, przeprowadzając systematyczną, naukową inwentaryzację znanych wówczas stanowisk archeologicznych, w poważnej części przebadanych przez siebie osobiście. Wyniki swych badań przedstawił on w publikacjach P.A.U. Najważniejsze z nich to „*Prusy Królewskie*” (Kraków 1879) i *Mapa Archeologiczna Prus Zachodnich* (Kraków 1881). *G. Ossowski* próbował w nich przeprowadzić systematykę stanowisk archeologicznych. Prace Ossowskiego nie straciły swej wartości do dnia dzisiejszego, ze względu na bogactwo materiałów, szczególnie cennych obecnie po zniszczeniu archiwum. Często opisy Ossowskiego stanowią jedyne źródło umożliwiające odnalezienie i lokalizację stanowisk. W związku z tym były one dla nas wielką pomocą w rekonstrukcji archiwum. Z innych polskich badaczy archeologicznych, działających jeszcze przed I wojną światową wymienić należy ks. *Kazimierza Chmieleckiego*, którego prace publikujące wyniki badań własnych na terenie powiatów kartuskiego (1904 r.) i wejherowskiego (1908 r.) również pomogły nam w podobny sposób. Już w okresie przed I wojną światową prehistorią Pomorza zajmował się prof. dr *J. Kostrzewski*, który w 1911 r. przeprowadził badania powierzchniowe na Kamiennej Górze w pobliżu rybackiej osady — Gdyni, a w latach 1915—1919 opublikował pracę na temat późnolateńskiego okresu na Pomorzu Wschodnim. Po pierwszej wojnie światowej archeologiczne prace badawcze na Pomorzu Wschodnim, pod kierownictwem prof. *J. Kostrzewskiego*, stały się intensywniejsze. Wiążą się z nimi nazwiska takich archeologów z Poznańskiego Ośrodka Badawczego (Katedra Prehistorii Uniwersytetu Poznańskiego, Muzeum Archeologiczne), jak: prof. dr *Konrad Jażdżewski*, który badał neolityczną osadę kultury rzucewskiej w Rzucewie, pow. Puck, dr *A. Karpińska*, która prowadziła badania ratownicze na szeregu cmentarzysk kultury pomorskiej, np. w Niepoczołowicach i Żelewie, pow. Wejherowo oraz prof. dr *Z. Rajewski* działający wówczas głównie na terenie pow. chojnickiego, gdzie rozkopał między innymi cmentarzysko kultury pomorskiej w Wielu.

Sondażowe badania archeologiczne prowadził także na grodzisku w Żarnowcu w pow. puckim prof. dr *Adam Wrzosek*, reprezentujący Katedrę Antropologii Uniwersytetu Poznańskiego.

W latach trzydziestych, równoległe do badań archeologicznych ośrodka pomorskiego, działała tu Komisja Archeologiczna Instytutu Bałtyckiego w Toruniu, w osobach: dr *Wł. Łęgi*, który doraźnie zabezpieczał odkrywane stanowiska archeologiczne, dr *T. Wagi*, który wspólnie z mgr

J. Delektą z Muzeum w Toruniu prowadził liczne badania na Pomorzu Wschodnim, np. na cmentarzysku kurhanowym z młodszej epoki brązu w Owśnicach i Skorzewie w pow. kościerskim (dawniej kartuskim). Ten ostatni badał także kurhany wczesnośredniowieczne w Uniradach w pow. kartuskim. Jednocześnie działał na Pomorzu konserwator na woj. poznańskie i pomorskie prof. dr Z. Zakrzewski. Współpracowała z nim dr H. Cichoszewska, która rozkopała cmentarzysko kultury pomorskiej w Poczerninie w pow. puckim. Z chwilą powstania Muzeum Etnograficznego w Gdyni, prowadziła także badania archeologiczne jego kierowniczka dr J. Krajewska, której zasługą było uratowanie od zniszczenia inwentarza wielu cmentarzysk kultury pomorskiej. Publikacje wyżej wymienionych osób, podobnie jak wszelkie wzmianki w literaturze obcej, dotyczącej odkryć i zabytków z Pomorza Wschodniego, stanowiły dla pracowników działu archeologicznego podstawę do odtworzenia archiwum. Oprócz gromadzenia rozproszonych zbiorów, ich inwentaryzacji, katalogowania, konserwacji (w bardzo skromnym zakresie), pracy oświatowej (wykonywanej praktycznie przez pracowników działu, ponieważ w dziale oświatowym Muzeum Pomorskiego od października 1954 r. nie było już archeologa) i prowadzenia prac wykopaliskowych (które miały wówczas najczęściej charakter ratowniczy), zajęto się kolekcjami archeologicznymi Muzeów Regionalnych w Kartuzach, Lęborku i Kwidzynie.

W czasie porządkowania tych zbiorów, wśród których znajdowało się szereg cennych pozycji, okazało się, że w muzeach w Kwidzynie i Lęborku zachowało się kilkaset teczek archiwalnych zawierających dane odnośnie stanowisk archeologicznych na terenie powiatów kwidzyńskiego i lęborskiego. Teczki te wzbogaciły bardzo skromne wówczas archiwum działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, dla którego udało się także w międzyczasie pozyskać kilkadziesiąt teczek archiwalnych z pow. lęborskiego, zachowanych w Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie. Dzięki życzliwości Dyrekcji tego muzeum, zostały one nam przekazane.

Jesienią 1954 r. w Muzeum Regionalnym w Kwidzynie otwarto wystawę „Najdawniejsze dzieje dolnego Powiśla prawobrzeżnego”. Na wystawie tej złożonej z 5 sal znalazły się zabytki pochodzące z ziemi kwidzyńskiej i sztumskiej. Sala pierwsza przedstawia rozwój osadnictwa w mezolicie oraz neolicie i wykazuje, że w młodszej epoce kamienia teren dolnego Powiśla był zamieszkały przez ludność kultury pucharów lejkowatych i ceramiki sznurowej. Począwszy od wczesnej epoki brązu (sala 2) uwidaczniają się na tym terenie silne wpływy kultury wschodniobałtyckiej, widoczne zwłaszcza w metalurgii (m.in. siekierki z silnie rozszerzonym ostrzem). W młodszej i najmłodszej epoce brązu na tere-

Nr inv 1550

nie prawobrzeżnego Powiśla rozprzestrzenia się od południowego zachodu ludność kultury łużyckiej (np. Zajezerze, pow. Sztum), nawastwiająca się na miejscowe podłoże. We wczesnej epoce żelaza (sala 3) powstają po prawej stronie Wisły pierwsze osiedla obronne (Łęcze i Tolknicko, pow. Elbląg, Nowa Wieś i Dzieżgoń, pow. Sztum), obok których zakłada się cmentarzyska ciałopalne, użytkowane w głąb okresu rzymskiego (Nowa Wieś, pow. Sztum). W tym też czasie, od zachodu przybywa ludność kultury pomorskiej, która zamieszkuje głównie Wysoczyznę Elbląską oraz ziemię sztumską. O przetrwaniu na tym terenie elementów dawnej ludności wschodniobałtyckiej świadczy stosunkowo liczne występowanie ceramiki z kulistym dnem.

W okresie wpływów rzymskich (sala 4) na Ziemi Powiśla dolnego docierają stosunkowo liczne przedmioty importowane z imperium rzymskiego, jak: monety, wyroby metalowe i szklane. Zagęszcza się w tym czasie osadnictwo, o czym świadczy istnienie rozległych cmentarzysk liczących około 1000 grobów. (Bystrzec, pow. Sztum). Ekspozycja ostatniej (5) sali poświęcona jest ludności słowiańskiej, która we wczesnym średniowieczu zamieszkuje już wyłącznie teren dolnego Powiśla. Osiedla się ona m.in. w grodach obronnych (Kalwa, pow. Sztum).

Wkrótce potem przygotowano zestaw zabytków archeologicznych, który eksponowany został w jednej salce Muzeum Regionalnego w Kartuzach. Narzędzia krzemienne i kamienne, ceramika, przedmioty brązowe i żelazne, a także drewniane pochodzące z terenu powiatu kartuskiego, umożliwiają zapoznanie się w skrócie z najdawniejszymi dziejami powiatu oraz stanowią w niektórych wypadkach interesujące analogie do etnograficznych zabytków kaszubskich, znajdujących się w obfitości w tym samym Muzeum.

W 1956 r., w oparciu o zabytki z gdańskiego grodu wczesnośredniowiecznego, przygotowano pierwszą stałą ekspozycję działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku. Wystawa „Gdańsk wczesnośredniowieczny w świetle wykopalisk” została otwarta w pierwszych dniach września 1956 r. Celem autorów ekspozycji było przedstawienie rozwoju Gdańska wczesnośredniowiecznego od momentu jego powstania, w ostatnim ćwierćwieczu X w., do czasu jego zniszczenia przez Krzyżaków w początku XIV w. Liczne materiały archeologiczne pozwoliły dokładnie przedstawić życie jego mieszkańców, ich budownictwo, gospodarkę i zajęcia. Wystawa ta była czynna do końca 1958 r. Tymczasem dzięki pracom wykopaliskowym prowadzonym przez dział archeologiczny Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, a także dzięki coraz liczniej napływającym zabytkom, pochodzącym z dawnych zbiorów gdańskich i z przypadkowych odkryć (częściej już obecnie przekazywanych przez społeczeństwo, które coraz lepiej zdaje sobie sprawę z ich wartości muzealnej), w wy-

niku akcji popularyzującej tematykę archeologiczną, wzrastała szybko ilość zabytków w magazynie archeologicznym. Stan posiadania działu wzrastał także dzięki partiom zabytków przekazywanych przez Stację Archeologiczną Zakładu Archeologii Polski Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Łodzi, uzyskanych w trakcie prac wykopaliskowych, prowadzonych na wczesnośredniowiecznym grodzie gdańskim.

Szybko zapełniające się półki w małym, mającym 25 m² powierzchni magazynie nie mogły pomieścić nowych zabytków. W tym właśnie czasie odnaleziono podczas prac porządkowych w tzw. Składnicy Muzealnej w Gdańsku-Oliwie cenne zabytki skutnicze pochodzące z dawnych gdańskich zbiorów archeologicznych. Były to 3 łódzie klepkowe z Gdańska-Oruni, 1 łódź klepkowa z Mechlinek w pow. puckim oraz 5 dłubanek, z których jedna pochodzi prawdopodobnie z halsztackiej osady bagiennej w Górze Orle, pow. Wejherowo. Zabytki te od dawna nie konserwowane wymagały konserwacji, której nie można było niestety wykonać w należyty sposób i teraz, ze względu na brak potrzebnych do tego celu urządzeń. Nie można ich było nawet przewieźć do muzeum, ponieważ ich duże rozmiary przekraczały możliwości ówczesnego archeologicznego magazynu w Muzeum Pomorskim.

Wraz z upływającymi latami wzrastało doświadczenie pracowników działu archeologicznego, rosła znajomość specyfiki regionu i problemów wymagających nowych badań archeologicznych. Coraz wyraźniej rysowała się koncepcja perspektywicznego planu naukowej działalności działu archeologicznego. W tamtym okresie, kiedy we wszystkich ośrodkach rozwijały się prace badawcze, mające na celu przygotowanie wielkiej rocznicy Tysiąclecia Państwa Polskiego, szczególnie paląca była potrzeba prowadzenia takich prac także na Pomorzu Wschodnim. Dlatego też jako zadanie, postawiono sobie prowadzenie badań nad słowiańskim osadnictwem Pomorza Wschodniego, obejmując tymi badaniami także przodków Słowian, tj. zajmującą omawiany region od III okresu epoki brązu ludność kultury łużyckiej, a następnie kultury pomorskiej. Wobec całkowitego prawie zniszczenia dawnych zbiorów archeologicznych, realizacja tych zamierzeń pociągała za sobą konieczność prowadzenia badań wykopaliskowych, które dostarczyłyby potrzebnych materiałów archeologicznych oraz obserwacji naukowych. Tych ostatnich trudno było się doszukać w tendencyjnych w większości publikacjach niemieckich, posługujących się ponadto przestarzałymi metodami badawczymi. Żeby sprostać powyższym zadaniom musiał powstać warsztat pracy pozwalający w sposób naukowy opracować zdobyte materiały. Potrzebna była pracownia konserwacji zabytków i fotograficzna, pracownia graficzna, magazyny, biblioteka i dalsze etaty archeologów, rysownika, fotografa, laboranta i pracowników pomocniczych.

Obowiązkiem kierownictwa działu archeologicznego wobec społeczeństwa było szybkie przygotowanie ekspozycji, przedstawiającej przy pomocy źródeł archeologicznych, w możliwie pełny sposób, najdawniejsze dzieje Pomorza Wschodniego od neolitu do okresu wczesnośredniowiecznego. Niestety realna ocena możliwości budżetowych Dyrekcji Muzeum Pomorskiego w Gdańsku jak i możliwości lokalowych w budynku Muzeum Pomorskiego przy ul. Toruńskiej 1, nie dawała podstaw do optymistycznego przypuszczenia, że w ramach Muzeum Pomorskiego uda się rozwiązać powyższe problemy w sposób zadowalający i rozwinąć działalność proporcjonalną do potrzeb terenu. Rozwiązanie było tylko jedno: trzeba zdobyć osobny budynek na potrzeby wyłącznie działu archeologicznego, a następnie doprowadzić do usamodzielnienia się działu jako odrębnego Muzeum Archeologicznego.

Ze względu na specyficzną sytuację w Gdańsku, w którym obowiązywała zasada rekonstrukcji śródmieścia jako zespołu zabytkowego, nie można było liczyć na budowę zupełnie nowego budynku o nowoczesnych, najkorzystniejszych dla Muzeum rozwiązaniach. Pociągnęłoby to za sobą konieczność lokalizacji Muzeum Archeologicznego poza jego częścią zabytkową, stanowiącą jego centrum i najliczniej odwiedzaną przez turystów. Znacznie trudniej było także uzyskać kredyty na budowę całkowicie nowego obiektu niż na odbudowę i adaptację na muzeum budynku zabytkowego. Te argumenty zadecydowały, że już w 1954 r. prof. dr K. J a ż d z e w s k i, związany w tym czasie z Gdańskiem poprzez Stację Archeologiczną Zakładu Archeologii Polski Instytutu Historii Kultury Materiałowej PAN w Łodzi (której był kierownikiem), prowadząc badania na terenie wczesnośredniowiecznego grodu gdańskiego, rozpoczął starania o uzyskanie obiektu nadającego się na muzeum. Jeszcze jesienią tego roku uzyskano dla potrzeb przyszłego Muzeum Archeologicznego kompleks budynków mieszczący się między ulicami Długie Pobrzeże, Mariacką i Dzianą. W skład tego kompleksu wchodziły: renesansowy pięciopiętrowy budynek tzw. „Dom Przyrodników” oraz przyległa do niego czteropiętrowa oficyna. Nieco później uzyskano także gotycką Bramę Mariacką, sąsiadującą z uprzednio opisanymi budynkami, posiadającą 5 kondygnacji. Dom Przyrodników, powstały prawdopodobnie w latach 1597—99, jest najwyższą z gdańskich zabytkowych kamieniczek; posiada przystawioną z boku wieżę i wykusz. W sali kolumnowej, mieszczącej się na niskim parterze, użyte są wtórne fragmenty kolumn romańskich z wczesnośredniowiecznej budowli kamiennej, która stała kiedyś w grodzie gdańskim. W połowie XIX w. dom ten został zakupiony przez Gdańskie Towarzystwo Przyrodnicze, które miało tu swą siedzibę do 1945 r.

Odbudowa Domu Przyrodników, zniszczonego w czasie działań wojennych w 80% (na cele muzealne został on przyznany w stanie surowym), została dokonana według projektu architektonicznego, w pierwszej wersji opracowanego dla bliżej nieokreślonego użytkownika przez inż. J. Chrzanowicza. Projektu adaptacji na cele muzealne dokonał mgr inż. Z. Knothe, a ostateczny kształt nadał mu inż. K. Macur.

Projektanci mieli trudne zadanie, ponieważ racjonalne przystosowanie wnętrza dla celów muzealnych utrudniała duża ilość kondygnacji, nierówne poziomy podłóg i stropów Domu Przyrodników i odbudowanej nieco później Bramy Mariackiej. Biorąc pod uwagę to wszystko, trzeba stwierdzić, że ostateczny projekt uwzględniał potrzeby przyszłego muzeum, jakkolwiek nie uniknięto szeregu błędów, jak np.: nie uwzględniono sali projekcyjnej, ponieważ taka znajdowała się w gmachu Muzeum Pomorskiego, zlikwidowano w ostatecznym projekcie schody dla zwiedzających ekspozycję, co w rezultacie doprowadziło do tego, że w budynku są tylko jedne schody nadające się do obsłużenia zwiedzających i do celów gospodarczych (ze względu na dostateczną szerokość wynoszącą 1,18 m). Stwarza to niekiedy kłopotliwe sytuacje, szczególnie w momentach, kiedy uszkodzony jest dźwig.

Okres odbudowy Domu Przyrodników wraz z przylegającą do niego oficyną trwał od 1. III. 56 r. do 30. V. 1958 r., Bramy Mariackiej — od 1. I. 58 do 5. V. 1961. Całkowity koszt odbudowy wyniósł 4.589.000 zł.

Ostatecznie po zakończeniu budowy uzyskano pomieszczenia, których dane przedstawiają się następująco:

Powierzchnia zabudowy Domu Przyrodników wraz z oficyną	314	m ²
Kubatura	9087	m ³
Powierzchnia użytkowa	1535	m ²
Powierzchnia zabudowy Bramy Mariackiej	183	m ²
Kubatura	3200	m ³
Powierzchnia użytkowa	565,1	m ²
<i>Wzrosty kolumnowe użytkowe pow. 9,64 m² + 26,15 pom. pom.</i>		

Wnętrze odbudowanego kompleksu rozplanowano w następujący sposób:

1. Dom Przyrodników wraz z oficyną:

Niski parter: Sala kolumnowa przeznaczona na wystawy czasowe i pomieszczenia gospodarcze, z takimi urządzeniami jak: maszynownia c.o., pompa przeciwpożarowa, połączona z hydrantami znajdującymi się na wszystkich piętrach.

Wysoki parter: hall, szatnia, sala odczytowa, punkt sanitarny, pracownia konserwatorska ceramiki, pokój biurowy i salka ekspozycyjna, zapoczątkowująca ciąg ekspozycyjny wiodący się od wysokiego parteru do II piętra włącznie.

Piętro I i II: na obu tych piętrach znajdują się po dwie sale wystawowe wielkości 120 m² każda, i po 1 pokoju biurowym.

Piętro III: sekretariat i gabinet dyrektora, gabinet dyspozytora, księgozbiór, archiwum, 2 pracownice archeologów, punkt sanitarny i mieszkanie pracownicze na poddaszu oficyny.

Piętro IV: 2 pracownice archeologów, laboratorium fotograficzne (3 pomieszczenia), magazyn okresu rzymskiego, magazyn materiałowy, punkt sanitarny.

Piętro V: magazyn okresu halszackiego, magazyn okresu wczesnośredniowiecznego, magazyn sprzętu wykopaliskowego, punkt sanitarny.

2. Brama Mariacka:

Brama jest podpiwniczona.

Niski Parter: pomieszczenie przeznaczone w przyszłości na stolarnię i mieszkanie pracownicze.

Wysoki parter: mieszkanie pracownicze, punkt sanitarny dla zwiedzających. Istnieje tu przejście między obu tymi budynkami i poprzez schody znajdujące się w wieży, wejście do sali kolumnowej.

Piętro I: mieści się tu biblioteka, pracownia graficzna, pracownia archeologiczna. Nie ma połączenia z Domem Przyrodników. Poziomy stropów na I i II piętrze Bramy Mariackiej różnią się bardzo wysokością od poziomów stropów Domu Przyrodników.

Piętro II: 3 pomieszczenia magazynowe.

Piętro III (poddasze): 2 mieszkania pracownicze i pokój gościnny — na tym piętrze znajduje się połączenie z Domem Przyrodników. Na sufitach wszystkich pomieszczeń znajdują się urządzenia alarmujące na wypadek pożaru.

Z chwilą ukończenia odbudowy Domu Przyrodników przy ul. Mariackiej 25/26, przeniesiono tu zbiory archeologiczne z Muzeum Pomorskiego. Objęcie w posiadanie nowego budynku przez archeologów nastąpiło w czerwcu 1958 r.

Wtedy też, dział archeologiczny Muzeum Pomorskiego w Gdańsku przekształcił się w Oddział Archeologiczny Muzeum Pomorskiego. Obsada Oddziału składała się z 5 osób — 3 archeologów, 1 laboranta, 1 pracownika administracyjnego — dyspozytora. W związku z brakiem personelu pierwszy okres istnienia Oddziału był bardzo trudny. Trzeba było urządzić wewnątrz uzyskanego obiektu, zdobyć potrzebny sprzęt, co przy znacznych trudnościach zaopatrzeniowych było nie lada problemem, zwłaszcza jeżeli weźmie się pod uwagę obowiązujące przepisy o bezgotówkowej gospodarce finansowej i braku własnego środka transportu. Także utrzymanie porządku w użytkowanych pomieszczeniach, wobec braku

etatów pomocniczych pracowników muzealnych, zwyczajowo weszło w zakres obowiązków archeologów.

Biorąc pod uwagę powyższe, zrozumiałe jest, że starania kierownictwa Oddziału zmierzały do uzyskania nowych etatów. W roku 1958 uzyskano następujące etaty: asystenta, grafika, 4 etaty pomocników muzealnych. Następny, 1959 rok przyniósł dalszy wzrost liczby etatów przez uzyskanie etatu adiunkta i 1 pomocnika muzealnego. W 1960 r. otrzymano etaty asystenta, fotografa i 1 etat administracyjny. W 1961 r. liczba pracowników Oddziału Archeologicznego powiększyła się o 4 etaty pomocników muzealnych. Początek 1962 r. przyniósł przekształcenie działu Archeologicznego w samodzielne Muzeum. Jednocześnie przyznano dalsze etaty: adiunkta, sekretarki, księgowej. W roku 1963 otrzymano etat drugiego laboranta.

Z chwilą uzyskania wszystkich wymienionych etatów archeologicznych nastąpił podział funkcji. Archiwum pozostaje pod opieką mgr A. Łuki. Biblioteką zajmuje się mgr J. Szwed, który jednocześnie pełni opiekę nad magazynem neolitycznym. Księgę inwentarzową prowadzi mgr M. Pietrzak, opiekujący się także magazynem okresu rzymskiego. Katalogi prowadzi mgr A. Szymańska. Praca oświatowa należy do mgr B. Wiącek i mgr E. Kusze wskiej, która sprawuje również opiekę nad magazynem wczesnośredniowiecznym. Magazyn halsztacki i łużycki pozostaje pod opieką dr L. J. Łuki. Pracownią graficzną opiekuje się grafik, mgr E. Erzepki. Obowiązki fotografa wykonuje technik-fotograf A. Kleina. Laborantami są: F. Kilimon i R. Obrem ska.

Dzięki wzrostowi kadry pracowniczej łatwiej można było zrealizować zaplanowane prace szczególnie, że od 1958 r., tj. od momentu istnienia Oddziału Archeologicznego w nowej siedzibie, dysponowano wydzielonym budżetem, który w większym stopniu uwzględniał nasze potrzeby.

EKSPOZYCJA MUZEUM

Od 1958 r. trwały prace przygotowawcze nad stałą ekspozycją Muzeum Archeologicznego. Tematem miały być najdawniejsze dzieje Pomorza Wschodniego. Prace nad tą ekspozycją trwały długo, bo blisko 3 lata, mimo, że scenariusz ekspozycji został przygotowany już w ciągu 1959 r. Ze względu na trudności finansowe prace przygotowawcze — stolarskie, introligatorskie i graficzne przerywane były kilkakrotnie tak, że otwarcie stałej ekspozycji nastąpiło dopiero w maju 1961 r.

Współautorami scenariusza wystawy byli następujący pracownicy Muzeum: dyrektor — dr Leon Łuka, doc. dr W. Chmielewski,¹⁾

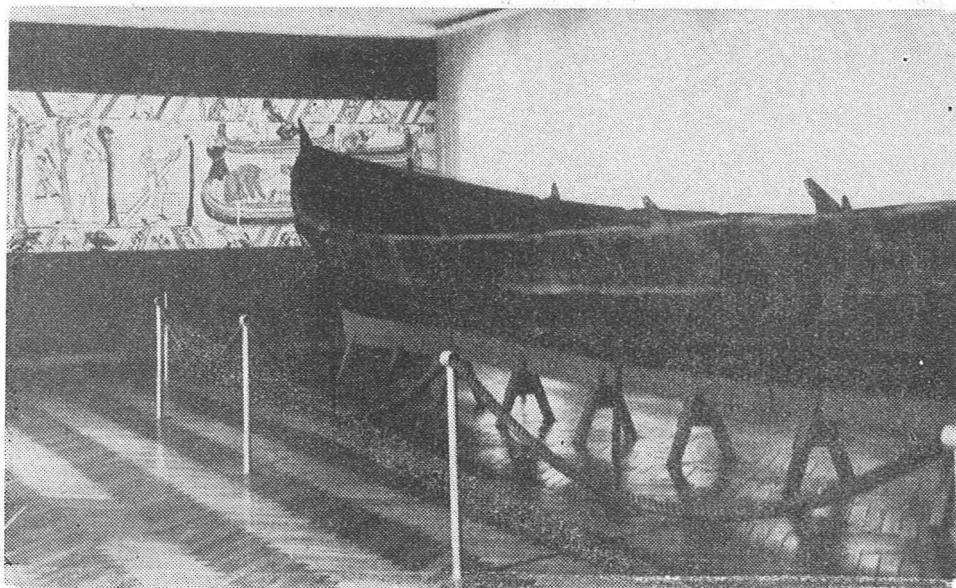
¹⁾ Pracownik Zakładu Paleolitu Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Warszawie.

Ryc. 3. Staropruskie „baby kamienne” w lapidarium Muzeum Archeologicznego
Fig. 3. Old Prussian „Baby Kamienne” (stone „Babas”) in the Archeological
Museum's lapidarium.

Ryc. 4. Fragment stałej ekspozycji, parter
Fig. 4. A fragment of the permanent exhibition — ground floor.

Ryc. 5. Wczesnośredniowieczna łódź z Gdańska-Oruni, fragment stałej ekspozycji II p.
Fig. 5. Boat from Gdańsk-Orunia, early Middle Ages — fragment of permanent exhibition, second floor.

mgr A. Łuka, mgr E. Kuszewska, mgr M. Pietrzak i mgr J. Szwed. Oprawę graficzną wykonali J. Skoracki, Dorota i Bogdan Borowscy. Liczne, zgromadzone w ciągu kilku lat działalności Muzeum materiały archeologiczne pozwoliły dość dokładnie przedstawić kolejne etapy kultury człowieka na Pomorzu Wschodnim. Przy przedstawianiu ich trzymano się przyjętego podziału na epokę kamienia, brązu i żelaza. Ekspozycja mieszcząca się w 4 salach została poprzedzona małą, zajmującą niewielką salkę, wystawą wprowadzającą w zagadnienia archeologiczne. Zgromadzone tu zabytki, zdjęcia i rysunki mówią o rodzajach zabytków, stanowisk i metodach badawczych. Zorganizowanie tego krótkiego wstępu podyktowane było koniecznością urządzenia małej, znajdującej się na parterze sali, przez którą muszą przechodzić zwiedzający, aby dostać się na I piętro, gdzie zainstalowano wystawę „Najdawniejsze dzieje Pomorza Wschodniego”. Jak wykazała praktyka było to bardzo celowe, również ze względów dydaktycznych. W pierwszej sali na I piętrze przedstawione są dzieje człowieka od momentu pojawienia się na Pomorzu Wschodnim grup ludzkich, tj. od mezolitu poprzez neolit, starszą epokę brązu, aż do młodszego brązu — do momentu osiedlenia się na Pomorzu Wschodnim plemion kultury łużyckiej. W sali następnej przedstawiono zagadnienia związane z kulturą pomorską i okresem późnolateńskim i rzymskim.

Sale III i IV na II piętrze poświęcone są okresowi wczesnośredniowiecznemu.

W trakcie prac nad wystawą starano się pilnie uważać, aby nie ulec pokusie wyeksponowania zbyt wielkiej ilości zabytków w tych okresach, które są licznie reprezentowane w zbiorach muzeum. Starano się tu zachować proporcję odpowiadającą realnie znanemu z badań stanowi osadnictwa w poszczególnych okresach. Uwypuklono natomiast 3 najważniejsze momenty w dziejach Pomorza. Należy do nich okres halsztacki, w którym obserwuje się bardzo liczne występowanie stanowisk kultury pomorskiej z typowymi dla niej grobami rodzinnymi i charakterystyczną ceramiką tzw. popielnic twarzowych i domkowych. Niespotykana w poprzednich okresach liczebność stanowisk świadczy o ogromnym przyroście ludności w okresie halsztackim. W ekspozycji podkreślono interesujące kontakty ludności tej kultury ze środkową i południową Europą, widoczne w jeszcze silniejszym stopniu w następnym okresie — rzymskim. Kontakty z imperium rzymskim uwidocznione są dzięki stosunkowo licznyim zabytkom importowanym z Italii i Nadrenii. W okresie rzymskim przedstawiono materiały dotyczące szlaku bursztynowego (wyroby bursztynowe, mapy i źródła pisane). W okresie wczesnośredniowiecznym uwagę zwracają zabytki szkodnicze, wśród których poczesne miejsce zajmuje zrekonstruowana łódź klepkowa z końca XII w. z Gdań-

ska-Oruni oraz — dominujące wśród znajdujących się na wystawie materiałów wczesnośredniowiecznych — zabytki z Gdańska wczesnośredniowiecznego, których obfitość pozwoliła zrekonstruować w dość pełny sposób kulturę mieszkańców najstarszego Gdańska.

Uzupełnieniem okresu wczesnośredniowiecznego jest znajdujące się w hallu panneau ze zrekonstruowanym grodem i podgrodziem gdańskim. W trakcie realizacji wystawy dużo kłopotów przysporzyły liczne, różniące się od siebie wielkością i kształtem okna. Aby uniknąć rozproszenia uwagi zwiedzających przysłonięto ściany rozpiętymi na oknach plastikowymi zasłonami.

Oprócz wyżej omówionej, stałej ekspozycji w Gdańsku w roku 1961, przygotowano stałą wystawę (przedstawiającą dzieje powiatu elbląskiego) dla Muzeum Miejskiego w Elblągu, którą otwarto w lutym 1962 r. Zgromadzone tu materiały archeologiczne i ikonograficzne obrazują rozwój osadnictwa na terenie Wysoczyzny Elbląskiej. Szczególnie gęste osadnictwo obserwuje się tu w okresie rzymskim, z którego pochodzi duża ilość stanowisk i importów, sugerująca duże znaczenie tego obszaru w okresie rzymskim, ze względu na przebiegające tędy odgałęzienie szlaku bursztynowego w kierunku na Sambię. W okresie wczesnośredniowiecznym zwrócono uwagę na zagadnienia kultury staropruskiej.

W styczniu 1962 miał miejsce bardzo ważny dla rozwoju naszej placówki fakt — Oddział Archeologiczny Muzeum Pomorskiego przekształcony został w samodzielne, okręgowe Muzeum Archeologiczne.

Już po usamodzielnieniu zorganizowane zostały następujące czasowe wystawy:

Polskie badania archeologiczne w basenie Morza Śródziemnego — zorganizowana wspólnie z Muzeum Narodowym w Warszawie, czynna w okresie 2. XI. 62 — 30. III. 63.

Sztuka starożytnej Grecji i Rzymu, zorganizowana również wspólnie z Muzeum Narodowym w Warszawie w grudniu 1963 r.

Ponadto eksponowano w pomieszczeniach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku wystawę objazdową, zorganizowaną przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, pt. „Wielkopolska przed X wiekami”. Okres trwania 10. VII. 63 — 15. IV. 64.

We własnym zakresie zorganizowano objazdową wystawę pt. „Co mówią zabytki archeologiczne o życiu mieszkańców Gdańska wczesnośredniowiecznego”. Wystawa ta od 4. IV. 1963 r. do końca 1963 r. objechała 10 miejscowości na terenie woj. gdańskiego. W okresie tym zwiedziło ją 10 127 osób.

Dużą frekwencją cieszyła się polowa wystawa pt. „Gdańsk przed tysiącem lat”, zorganizowana latem 1962 r. w czasie „Dni Gdańska” na

terenie obozu „Ogólnopolskiego Zlotu Harcerzy”, gdzie była oglądana przez około 5000 osób.

Ponadto w latach 1962—63 organizowano małe wystawy oświatowe, eksponowane na terenie województwa gdańskiego w świetlicach, klubach, bibliotekach i szkołach, jak np. cykl wystaw obejmujący całość kształt najdawniejszych dziejów Pomorza, eksponowany w Bibliotece Miejskiej w Gdyni.

Kończąc omawianie prac związanych z wystawiennictwem, wspomnieć należy o urządzonym jesienią 1963 r. lapidarium staropruskich „bab” kamiennych. Lapidarium to eksponowane przed gmachem muzeum przy ul. Długie Pobrzeże informuje przechodni o znajdującym się tu Muzeum Archeologicznym.

PRACA OŚWIATOWA

Praca popularyzatorska prowadzona była przez pracowników muzeum, współdziałających w tym zakresie z Polskim Towarzystwem Archeologicznym już od momentu powołania do życia naszej placówki — od 1953 r. Jednak ze względu na nieliczny personel, obarczony szeregiem innych jeszcze zajęć, akcje te miały charakter raczej doraźno-dorywczy niż planowo-systematyczny. Niemniej jednak i one miały w wielu wypadkach pozytywny skutek, zwłaszcza jeżeli chodzi o zainteresowanie społeczeństwa zabytkami archeologicznymi i uświadomienie mu ich wartości, a przez to uchronienie przed bezmyślnym niszczeniem.

Od 1. I. 1962 r., tj. od momentu usamodzielnienia się Oddziału jako niezależnego Muzeum z większą ilością etatów, można było prace popularyzatorskie zaplanować na szerszą skalę. Skutek tej planowej działalności oświatowej widoczny był zarówno w zakresie prac wewnątrzmuzealnych, np. po 1962 r. wzrosła ilość wystaw, szczególnie eksponowanych poza obrębem muzeum, jak również podniosła się frekwencja zwiedzających.

W ramach wewnątrzmuzealnych prac oświatowych prowadzi się prelekcje na tematy związane z archeologią, najdawniejszymi dziejami Pomorza, tysiącleciem Polski itd. oraz lekcje dla młodzieży, w czasie których może ona wejść w bezpośredni kontakt z zabytkiem. Prowadzi się jednocześnie pracę popularyzatorską poza muzeum, upowszechniając w ten sposób wiedzę o najstarszych dziejach regionu Pomorza Wschodniego, a także wzbudzając większe zainteresowanie zagadnieniami ochrony zabytków.

Odczyty na poszczególne tematy bądź cykle odczytów wygłaszane były w różnych środowiskach, jak np.: w szkołach, dla harcerstwa lub nauczycieli (systematyczny udział przedstawicieli muzeum w powiatowych i rejonowych konferencjach nauczycielskich), w bibliotekach miejskich

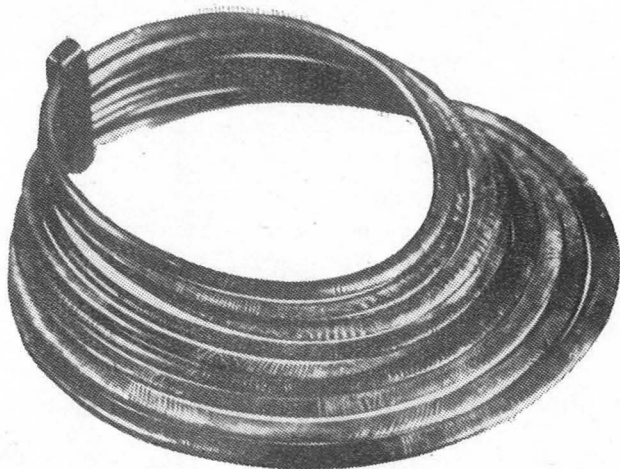
i wiejskich, w PTTK (kursy dla przewodników PTTK), w domach wczasowych, klubach, domach kultury (np. współpraca ze Stowarzyszeniem Społeczno-Kulturalnym „Pojezierze” w Elblągu). W akcji odczytowej współdziałają wszyscy bez wyjątku pracownicy — archeolodzy.

W ostatnim okresie wyjazdy z prelekcjami na wieś odbywają się zwykle w poniedziałki, kiedy muzeum jest zamknięte. Umożliwia to wzięcie w nich udziału wszystkich pracowników-archeologów, którzy — o ile uda się wypożyczyć z któregoś z gdańskich muzeów mikrobus Nysę — są kolejno wysadzani wzdłuż trasy, na której uprzednio uzgodniono odczyty, a następnie po kolei stamtąd zabierani. Usprawniło to w pewnym stopniu samą organizację wyjazdów, niemniej są poważne trudności związane z brakiem własnego środka transportu. Kłopoty spowodowane tym stanem rzeczy powodują wielkie utrudnienia w pracy, ponieważ doświadczenie uczy, że akcja popularyzowania wiedzy na terenie województwa gdańskiego, gdzie jest duża ilość kin objazdowych, telewizorów, dobra komunikacja z miastami, może liczyć na powodzenie tylko wtedy, gdy stosuje się jej najatrakcyjniejsze formy, tj. połączy się ją z wyświetlaniem filmu. Niestety uniemożliwia to brak środka transportu, potrzebnego do przewożenia sprzętu projekcyjnego.

Zagadnienia związane z najdawniejszą historią Pomorza Gdańskiego, ochroną zabytków oraz wiadomości o najnowszych pracach Muzeum Archeologicznego: wewnątrzmuzealnych i terenowych — popularyzowano także przez radio i prasę oraz telewizję, która w szeregu wypadków podawała reportaże z prac wykopaliskowych, prowadzonych na cmentarzysku grobów jamowych w Rumii, pow. Wejherowo, na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Sopocie, na cmentarzysku kultury pomorskiej w Gościcinie, pow. Wejherowo, a także reportaże z otwarcia wystaw w Muzeum.

PRACE NAUKOWO - BADAWCZE

Powołanie do życia działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku zbiegło się z okresem szczególnie ożywionych prac badawczych, związanych ze zbliżającą się rocznicą Tysiąclecia Państwa Polskiego, a zmierzających do zbadania początków polskiej organizacji państwowej. Już wtedy było powszechnie wiadomo, że na to, aby proces kształtowania się naszej państwowości dobrze poznać, trzeba się cofnąć w badaniach w głąb przeszłości, aż do momentu wystąpienia plemion słowiańskich na ziemiach między Odrą a Wisłą. W pierwszym okresie istnienia naszej placówki, systematyczne badania wykopaliskowe były prowadzone głównie na stanowiskach kultury pomorskiej. Było to wynikiem zarówno osobistych zainteresowań kustosa działu (przez pewien czas jedyne go pracownika), jak i wynikiem bardzo częstego wy-

Ryc. 6. Napierśnik kultury pomorskiej okresu Hallstatt D (550—400 przed n.e.) Krasnołęka, pow. Malbork. Jeden z nielicznych ocalałych zabytków z dawnych archeologicznych zbiorów gdańskich

Fig. 6. Breastplate of the Pomeranian culture from the Hallstatt D period (550—400 B.C.), Krasnołęka, Malbork district. One of the few relics saved from the old archaeological collection from Gdańsk.

Ryc. 7. Popielnica kultury pomorskiej z brązowym naszyjnikiem. Glinicz, pow. Kartuzy. Badania wykopaliskowe Muzeum Archeologicznego w Gdańsku

Fig. 7. Urn of Pomeranian culture, with bronze necklace, Glinicz, Kartuzy district. Excavations by the Archeological Museum at Gdańsk.

Ryc. 8. Grób kultury pomorskiej, wczesny okres lateński (400—250 przed n.e.).
Gliniec, pow. Kartuszy

Fig. 8. Grave of the Pomeranian culture, early La Tène period (400—250 B.C.).
Gliniec, Kartuszy district.

Ryc. 9. Piec do wypalania wapna z I—II n.e. Pruszcz, pow. Gdańsk
Fig. 9. Oven for baking lime, Pruszcz, Gdańsk district, I—II century.

stępowania tych stanowisk na Pomorzu Wschodnim. Pociągało to za sobą konieczność częstszych niż w stosunku do stanowisk z innych okresów, akcji ratowniczych, przekształcających się w wielu wypadkach w badania systematyczne. Dzięki nim udało się poczynić szereg spostrzeżeń i rozstrzygnąć niektóre problemy wiążące się z tą kulturą, np. uściślić jej chronologię,² stwierdzić w trakcie opracowywania skarbów brązowych tej kultury ich koncentrację w pewnych rejonach Pomorza Gdańskiego, co świadczy o istnieniu różnic w rozwoju gospodarczym.³ Wyróżnienie lokalnych typów wyrobów brązowych pozwoliło lepiej poznać cechy charakterystyczne rodzimej produkcji metalurgicznej na Pomorzu. Zgromadzone w ciągu 10 lat istnienia muzeum materiały, pozwoliły poznać kontakty handlowe ludności kultury pomorskiej i kultury łużyckiej z Europą środkową i południową.⁴ Zbadano także rozwój i osadnictwo ludności kultury pomorskiej na Dolnym Powiślu Prawobrzeżnym.⁵ Całokształt wyników badań nad ludnością kultury pomorskiej przedstawiony zostanie w monografii poświęconej tej kulturze.⁶ Przeprowadzona z inicjatywy Muzeum Archeologicznego analiza przepalonych w ogniu szczątków kostnych pozwoliła ustalić przeciętną wiek zmarłych, ich płeć, a jednocześnie dostarczyła danych demograficznych.⁷ Badania paleobotaniczne ziarn zbóż i ich odcisków na ceramice umożliwiły poznanie gatunków zbóż uprawianych przez ludność kultury pomorskiej.⁸ Z biegiem czasu, kiedy personel muzealny powiększył się, można było poświęcić więcej uwagi prowadzeniu systematycznych badań wykopaliskowych na stanowiskach z innych okresów. Warto tu wspomnieć o badaniach prowadzonych na kurhanowym cmentarzysku kultury łużyckiej z młodszej epoki brązu w Siemirowicach w pow. lęborskim, które dostarczyły sporo obserwacji odnośnie obrządku pogrzebowego kassubskiej grupy kultury łużyckiej.⁹

² L. J. Łuka, *New materials on the origin of the Pomeranian Culture in Eastern Pomerania*, „Archaeologia Polona”, t. IV, 1961, s. 189—198, ryc. 9.

³ L. J. Łuka, *O skarbach kultury pomorskiej na Pomorzu Gdańskim*, Munera Archaeologica Iosepho Kostrzewski, Poznań 1963, s. 231—232, ryc. 8, mapa 1, tabela 1.

⁴ L. J. Łuka, *Uwagi o niektórych kontaktach Pomorza Wschodniego z basenem Morza Śródziemnego we wczesnej epoce żelaza*, „Archeologia Polski”, t. VIII, 1963, z. 2, s. 274—287.

⁵ L. J. Łuka, *Kultura pomorska na Dolnym Powiślu i Wysoczyźnie Elbląskiej* — praca oddana do druku do tomu 3 Rocznika Elbląskiego.

⁶ L. J. Łuka, *Kultura pomorska na Pomorzu Wschodnim*, tom I — praca oddana do druku w Wydawnictwie Ossolineum we Wrocławiu.

⁷ J. Gładkowska-Rzeczycka (wspólnie z L. J. Łuką), *Analiza archeologiczno-antropologiczna grobów odkrytych w Miłoszewie i Niepoczołowicach w pow. wejherowskim*, „Rocznik Gdański”, t. XVII/XVIII, 1958/1959, s. 271—298, tabl. 18.

⁸ M. Klichowska, *Odciski zbóż i roślin strączkowych na ceramice kultury pomorskiej*, „Przegląd Archeologiczny”, t. XIV, 1961—1962, s. 142—151, tabl. 4.

⁹ M. Pietrzak, *Cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej w Siemirowicach, pow. Lębork*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie”, t. V, 1959, s. 25—42, ryc. 4, tablic 8.

Dzięki metodycznym badaniom na stanowiskach okresu późnolateńskiego i rzymskiego zebrano pełnowartościowy materiał źródłowy. Dostarczył on cennych obserwacji na temat chronologii, zróżnicowania obrządku pogrzebowego różnych grup plemiennych na Pomorzu Wschodnim, panujących tu stosunków gospodarczych, rozwoju rzemiosł — najciekawsze są tu materiały tekstylne — oraz kontaktów handlowych. W badaniach nad wczesnym średniowieczem główną uwagę skupiono na stanowiskach z wczesnej fazy osadniczej. Przebadane stanowiska dostarczyły nowych źródeł archeologicznych, dotyczących stosunków demograficznych, sztuki fortyfikacyjnej oraz zajęć i rzemiosł (garncarstwo).

Wykaz ważniejszych stanowisk, na których przeprowadzono badania systematyczne i ratownicze w latach 1953—1963

Epoka kamienia i wczesna epoka brązu	Miejscowość, powiat	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Rok badań
	Lichnowy, pow. Malbork	osada	Kultura ceramiki sznurowej	1959
	Świecie, pow. loco	„	Kultura trzciniecka	1960
	Pruszcz Gd. pow. Gdańsk	cmentarzysko	„	1961
	Odry, pow. Chojnice	osada	Kultura pucharów lejkowatych	1962
Kultura łużycka	Siemirowice, pow. Łębork	cmentarzysko	IV—V okr. ep. brązu	1957
	Brusy, pow. Chojnice	osada	IV—V okr. ep. brązu	1957
	Tolknicko, pow. Elbląg	grodzisko	Hallstatt D	1959
Kultura pomorska	Miłoszewo, pow. Wejherowo	cmentarzysko	Hallstatt D	1953
	Niepoczołowice, pow. Wejherowo	„	„	1954
	Łębno, pow. Wejherowo	„	„	1954
	Rąb, pow. Kartuzy	„	Wczesny i środkowy okres lateński	1954— —1955— —1961
	Czarlina, pow. Kościerzyna	„	„	1954
	Gdynia-Oksywie	„	„	1954
	Kłosowo, pow. Kartuzy	„	Hallstatt D	1954
	Kamienicki Młyn, pow. Kartuzy	cmentarzysko	Hallstatt C	1955

Kultura pomorska	Miejscowość, powiat	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Rok badań
	Gdynia-Wzgórze Nowotki	cmentarzysko	Hallstatt C-D	1956
	Sikorzyno, pow. Kartuszy	„	Hallstatt D	1956
	Skarszewy, pow. Kościerzyna	„	Hallstatt D	1957
	Sierakowice, pow. Kartuszy	„	Wczesny i środk. okres lateński	1959
	Gołębiewo Wielkie, pow. Gdańsk	„	Hallstatt D	1959
	Glinisz, pow. Kartuszy	„	Wczesny i środk. okres lateński	1960 — 1963
	Pązewo, pow. Starogard	„	Hallstatt C	1960
	Stare Polaszki, pow. Kościerzyna	„	Wczesny i środk. okres lateński	1961
	Będzieszyn, pow. Gdańsk	osada	„	1963
Kultura wenedzka okresu późnolateńskiego i rzymskiego	Gołębiewo Wielkie, pow. Gdańsk	cmentarzysko	okres rzymski	1958
	Jastarnia	osada	„	1958—
	Rumia, pow. Wejherowo	„	„	1959— 1960
	Rumia, pow. Wejherowo	„	okres późnolateński i rzymski	1958— 1959— 1960
	Malbork-Wielbark	cmentarzysko	okres rzymski	1962— 1963
	Pruszcz Gd., pow. Gdańsk	osada produkcyjna	„	1962— 1963
	Pobłocie, pow. Wejherowo	cmentarzysko	„	1962
Okres wczesnośredniowieczny	Gorzędziej, pow. Tczew	osada	okres wczesnośredn.	1959
	Topolno, pow. Świecie	grodzisko	„	1959— 1962
	Sopot	grodzisko	okres wczesnośredniowieczny	1961— 1963
	Garczyn, pow. Kościerzyna	„	okres wczesnośredn.	1962
	Otomino, pow. Gdańsk	„	„	1963
	Węgry, pow. Sztum	osada	„	1963

Ogółem, w latach 1953—1963, przeprowadzono badania wykopaliskowe systematyczne na 14 stanowiskach, a badania wykopaliskowe ratownicze — na 159 stanowiskach.

Inne prace badawcze.

Oprócz wyżej wymienionych prac badawczych, w ciągu minionych lat, prowadzono badania mające na celu zweryfikowanie stanowisk znanych z literatury, których dokumentacja archiwalna zaginęła w czasie wojny. Doprowadziło to do zweryfikowania 124 stanowisk. Nowych stanowisk odkryto 275.

Prace badawcze objęły też systematyczne opracowywanie archeologicznej bibliografii polskiej — poczynając od roku 1944 do chwili obecnej.

BIBLIOGRAFIA PRAC OPUBLIKOWANYCH PRZEZ PRACOWNIKÓW MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W GDAŃSKU W LATACH 1953—1963

Kuszevska Elżbieta:

1. *Gorzędziej wczesnośredniowieczny w świetle wstępnych prac archeologicznych*. „Gdańsk wczesnośredniowieczny”, t. IV, 1961, s. 145—200, ryc. 27, tabl. 4.
2. *Bibliografia prac archeologicznych i historycznych z lat 1945—1961 dotyczących Gdańska w X—XIII wieku*. „Rocznik Gdański”, t. XXI, 1962, s. 353—362 (wspólnie z J. Kuszevskim i S. Mielczarskim).
3. *Obrządek pogrzebowy grupy przeworskiej kultury grobów jamowych na terenie Małopolski*. „Sprawozdania z posiedzeń Komisji Archeologicznej PAN, Oddział w Krakowie”, styczeń-czerwiec 1960, s. 11—13 (pod nazwiskiem: E. Choińska).

Łuka Alicja:

1. *Kultura pomorska na Pomorzu Wschodnim*. Gdańsk 1959, 8°, ss. 37, 2 nlb., tabl. 8.
2. *Nowe materiały do poznania kultury pomorskiej na Pomorzu*. „Przegląd Archeologiczny”, t. XIII, 1960, s. 175—190, ryc. 18.
3. *Osiągnięcia i plany Oddziału Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku*. „Muzealnictwo” nr 10, 1961, s. 44—56, rys. 34—45.
4. *Muzeum Pomorskie w Gdańsku. Oddział Archeologiczny. Sprawozdanie z działalności za r. 1959 i pierwsze półrocze r. 1960*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, 1961, z. 1—2, s. 247—250.
5. *Sprawozdanie z działalności Działu Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku w 1956 r.* „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXV, 1958, s. 161—162.
6. *Cmentarzysko z wczesnego i środkowego okresu lateńskiego w Tynwaldzie, pow. suski*. „Slavia Antiqua”, t. V, 1954—1956, s. 302—357, ryc. 18.
7. *Na początku epoki żelaza — ok. VI—IV w. p.n.e. Z przeszłości Pomorza Wschodniego*, Warszawa—Wrocław—Kraków 1962, s. 36—45, mapa 1 + ryc. 9.

Łuka Leon Jan:

1. *Analiza archeologiczno-antropologiczna grobów odkrytych w Miłoszewie i Niepoczułowicach w powiecie wejherowskim*. „Rocznik Gdański”, t. XVII/XVIII, 1958/1959, s. 271—298, tabl. 18 (Wspólnie z J. Gładkowską-Rzeczycką).

2. *Badania archeologiczne w Naclawiu i Bonikowie, w pow. kościańskim*. „Przegląd Zachodni”, R. 9, 1953, s. 626—628, ryc. 2 (Wspólnie z W. Henslem i Z. Hołowińską).
3. *Bibliografia archeologii polskiej za lata 1944—1954*. Warszawa 1955, 4°, ss. 163. Instytut Historii Kultury Materialnej P/olskiej/ A/kademii/ N/auk/ (Powielane).
4. *Bibliografia prehistorii polskiej za rok 1949 i uzupełnienie za lata poprzednie*. „Przegląd Archeologiczny”, t. IX, 1950—1953, s. 137—144.
5. *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Naclawiu, w pow. kościańskim. Tymczasowe wyniki badań przeprowadzonych w 1952 r.* „Przegląd Archeologiczny”, t. X, 1954—1956, s. 385—402, ryc. 34.
6. *Dwa importowane naczynia z okresu rzymskiego odkryte w miejscowości Leśno, w pow. Chojnice*. „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXII, 1955, s. 175—179, ryc. 3, tabl. 2.
7. *Działalność Działu Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku za 1953 rok*. „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXI, 1954, z. 3/4, s. 323—324.
8. *Działalność Działu Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku w r. 1954*. „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXII, 1955, z. 3/4, s. 388—390.
9. *Działalność Działu Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku w 1955 r.* „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXIV, 1957, z. 1, s. 161—162.
10. *Działalność Komisji Archeologicznej Gdańskiego Towarzystwa Naukowego za r. 1959*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, 1961, z. 1/2, s. 240—241.
11. *Hasło: Budeč*. Słownik Starożytności Słowiańskich, t. I, cz. 1, 1961, s. 170—171, ryc. 2.
12. *Hasło: Děvin*. Słownik Starożytności Słowiańskich, zeszyt dyskusyjny, s. 28 (wspólnie z A. Wędzkiem).
13. *Hasło: Děvin*. Słownik Starożytności Słowiańskich, t. I, cz. 2, 1963, s. 341—342, ryc. 1.
14. *Importy włoskie i wschodnio-alpejskie w kulturze łужицkiej okresu halsztackiego w Polsce*. „Dawna Kultura”, R. 3, 1956, s. 101—106, ryc. 5.
15. *Importy włoskie i wschodnio-alpejskie oraz ich naśladownictwa na obszarze kultury łужицkiej okresu halsztackiego w Polsce*. „Slavia Antiqua”, t. VI, 1957—1959, s. 1—99, ryc. 38, mapy 4—łużne.
16. *Materiały do bibliografii polskiej archeologii pradziejowej i wczesnośredniowiecznej za lata 1955—1958*. Warszawa 1959, 4°, ss. VI, 134. Instytut Historii Kultury Materialnej P/olskiej/ A/kademii/ N/auk/.
17. *Materiały do bibliografii polskiej archeologii pradziejowej i wczesnośredniowiecznej za lata 1918—1939*. Warszawa 1962, 4°, ss. VIII, 165. Instytut Historii Kultury Materialnej P/olskiej/ A/kademii/ N/auk/.
18. *Materiały do bibliografii polskiej Pomorza Zachodniego (lata 1945—1956)*. „Materiały Zachodnio-Pomorskie”, t. II, 1956, s. 321—336 (wspólnie z W. Filipowikiem).
19. *New materials on the origins of the Pomeranian Culture in Eastern Pomerania*. „Archaeologia Polona”. vol. IV, 1961, s. 189—198, ryc. 9.
20. *Nowa forma okucia pochwy do miecza kultury pomorskiej*. „Przegląd Archeologiczny”, t. VIII, 1950—1953, s. 77—80, ryc. 3.
21. *Nowe cmentarzyska kultury pomorskiej w Wielkopolsce*. „Fontes Archaeologici Posnanienses”, t. VIII—IX, 1958, s. 150—178, ryc. 23.
22. *O skarbach kultury pomorskiej na Pomorzu Gdańskim*. „Munera Archaeologica Iosepho Kostrzewski”, Poznań 1963, s. 231—252, ryc. 8, mapa 1, tabela 1

23. *Pamięci zasłużonego badacza Pomorza*. „Z Otchłani Wieków”, R. 26, 1960, s. 305—308, fot., Życie i działalność naukowa ks. dr Władysława Łęgi (1890—1960).
24. *Problem ekspansji ludności kultury pomorskiej*, [w:] Pierwsza Sesja Archeologiczna Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 4—8. V. 1955, Warszawa 1957, s. 164—166.
25. *Rec. La Baume Wolfgang, Gestaltung und Bedeutung der Gesichtsurnen des nordischen Kreises*, „Kölner Jahrbuch”, Bd. II, 1956, s. 102—132, tabl. 32—40, ryc. 18. „Rocznik Gdański” t. XVII/XVIII, 1958/59, s. 337—341.
26. *Rec. Łęga Władysław Ziemia Chełmińska na przełomie epoki brązu i żelaza*, „Rocznik Grudziądzki”, R. 1, 1960, s. 205—250, ryc. 35, mapa 1, „Rocznik Gdański”, t. XXII, 1963, s. 263—267.
27. *Skarb brązowy z V okresu epoki brązowej z Uścikowca w pow. obornickim*, „Przegląd Archeologiczny”, t. IX, 1950—1953, s. 52—71.
28. *Spis prac naukowych prof. dr Witolda Hensla za lata 1936—1961*, „Archeologia Polski”, t. VIII, 1963, z. 2, s. 169—179.
29. *(Sto) 100 lat działalności archeologów na Pomorzu*, „Z Otchłani Wieków”, R. 27, 1961, s. 272—277.
30. *Ślady osadnictwa i cmentarzysko kultury pomorskiej w Niebędzinie, pow. Lębork*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie”, t. V, 1959, s. 69—97, tabl. 5.
31. *Uwagi o niektórych kontaktach Pomorza Wschodniego z basenem Morza Śródziemnego we wczesnej epoce żelaza*, „Archeologia Polski”, t. VIII, 1963, z. 2, s. 274—287.
32. *Uwagi nad dotychczasowym stanem i perspektywami rozwoju badań nad kulturą pomorską*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXIII, 1956, s. 297—307.
33. *W dobie lużyckiej (II i I tysiąclecie p.n.e.)*, [w:] „Z przeszłości Pomorza Wschodniego”, Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, s. 30—35. Polskie Towarzystwo Archeologiczne. Biblioteka Archeologiczna Popularno-Naukowa. Nr 8.
34. *Z zagadnień opieki nad zabytkami archeologicznymi na terenie województwa gdańskiego*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, 1961, z. 1/2, s. 149—153, ryc. 5, mapka 1.

Pietrzak Mirosław:

1. *Cmentarzysko kurhanowe kultury lużyckiej w Siemirowicach, pow. Lębork* [w:] „Materiały Zachodnio-Pomorskie”, t. V, 1959, s. 25—42, ryc. 4, tabl. 3.
2. *Sprawozdanie z działalności Działu Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku za rok 1957*. „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXVI, 1959, s. 83—84.

Szwed Jerzy:

1. *Rec. Šturms Eduard, Der Bernsteinschmuck der östlichen Amphorenkultur* [w:] „Documenta Archeologica Wolfgang La Baume dedicata”, Bonn 1956, s. 13—20, tabl. 3. „Rocznik Gdański”, t. XXII, 1963, s. 267—263.
2. *Wystawa w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXIX, 1963, s. 372—373.

Szymańska Aleksandra:

1. *Nowe stanowiska z I okresu epoki brązu na Pomorzu Gdańskim*, „Rocznik Gdański”, t. XXI, 1962, s. 281—284, tabl. 2.

Wiącek Barbara:

1. *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Rąbiu, pow. Kartuszy* [w:] „Rocznik Gdański”, t. XXI, 1962, s. 265—280, ryc. 8, tabl. 4.

Prace napisane z inicjatywy Muzeum:

Dmochowski Antoni, Ignacy:

1. *Wyniki prac wykopaliskowych na grodzisku w Tolkmicku (pow. elbląski) w roku 1959* [w:] „Rocznik Elbląski”, t. II, 1963, s. 271—286, ryc. 11.

Klichowska Melania:

1. *Odciski zbóż i roślin strączkowych na ceramice kultury pomorskiej* [w:] „Przegląd Archeologiczny”, t. XIV, 1961—1962, s. 142—151, tabl. 4.

Kubasiewicz Marian:

1. *Szczątki zwierzęce ze stanowiska w Gdańsku—Św. Wojciechu*, „Przegląd Archeologiczny”, t. XIV, 1962, s. 151—160, tabl. 6, ryc. 11.
2. *Zwierzęce szczątki kostne z grodziska w Tolkmicku (pow. elbląski)* [w:] „Rocznik Elbląski”, t. II, 1963, s. 287—298, ryc. 8.

Gładykowska-Rzeczycka Judyta:

1. *Analiza antropologiczno-archeologiczna grobów odkrytych w Miłoszewie i Niepoczułowicach, w pow. wejherowskim*, [w:] „Rocznik Gdański”, t. XXVII/XXVIII, 1958:1959, s. 271—298, tabl. 18 (łącznie z L. J. Łuką).

PRACE WEWNĄTRZMUZEALNE**Gromadzenie zbiorów**

W latach 1953—63 dużo wysiłku włożono w gromadzenie zbiorów, o czym była mowa na początku niniejszego opracowania. Obecnie podaję dane liczbowe dotyczące tego tematu:

Rok	Ilość
1953 — Zabytki archeologiczne pozostające w posiadaniu Muzeum Pomorskiego i muzeów regionalnych w chwili organizacji działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku	411
1953—63 — Depozyty z różnych muzeów archeologicznych	500
1953—63 — Depozyty i dary różnych instytucji i osób prywatnych	466
1953—63 — Zabytki uzyskane drogą badań systematycznych, ratowniczych i powierzchniowych	2626
1953—63 — Zabytki przekazane przez stację Archeologiczną Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Gdańsku	6608

Inwentaryzacja i katalogi zabytków.

Gromadzone zabytki inwentaryzowane są na bieżąco. Starano się o to nawet w pierwszym okresie istnienia naszej placówki, co wobec szcu-

płości personelu archeologicznego jak i dużej ilości zabytków napływających wówczas w większych seriach, było niełatwą rzeczą. Po powiększeniu zespołu archeologicznego i uzyskaniu etatu grafika, starano się także prowadzić na bieżąco katalogi zabytków.

1953—63 — zainwentaryzowano ogółem pozycji	1868
1953—63 — sporządzono kart katalogowych	4003

Archiwum

Jak wspomniano wyżej, w czasie wojny uległo całkowitej zagładzie archeologiczne archiwum gdańskie (z wyjątkiem kilkuset teczek zachowanych w muzeach regionalnych, dotyczących miejscowości na terenie powiatu kwidzyńskiego, lęborskiego i sztumskiego). Liczba ta powiększona została przez teczki archiwalne, przekazane nam przez Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie. Teczki te w szeregu wypadków dublowały się z teczkami przejętymi z Muzeum Regionalnego w Lęborku. Reszta teczek, dotyczących pow. lęborskiego, została założona już po wojnie, w oparciu o materiały z literatury archeologicznej i badania własne.

Ilość teczek archiwalnych w archiwum Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, do końca 1963 r., ogółem wynosiła	2037
Teczki archiwalne zachowane w muzeach regionalnych:	
ogółem	304
Kwidzyn	61
Lębork	155
Sztum	88
Teczki archiwalne przekazane przez Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie	118
Ilość kart stanowisk założonych w latach 1953—63	2290

Biblioteka

W momencie powołania do życia działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, w księgozbiorze tego muzeum nie było ani jednej pozycji o tematyce archeologicznej. Obecnie biblioteka Muzeum Archeologicznego w Gdańsku liczy 2923 tomy. Kamieniem węgielnym obecnego księgozbioru stały się depozyty, przekazane naszej bibliotece przez następujące instytucje: Bibliotekę PAN w Gdańsku, Komisję Archeologiczną Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Archeologiczne w Łodzi, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Oddział Gdański Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, Pracownie Konserwacji Zabytków w Gdań-

sku, Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych w Gdańsku, Zakład Archeologii Polski Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Liczba książek pozyskanych tą drogą wynosi 1814 tomów.

W pierwszych latach istnienia naszej placówki jako działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, uzupełnieniem biblioteki działu archeologicznego był prywatny księgozbiór kustosa działu. Zakupy biblioteczne w latach 1953—62, w okresie poprzedzającym powstanie samodzielnego Muzeum Archeologicznego, nie przekraczały na ogół kwoty 3000 zł. Dopiero od 1962 r. dyrekcja Muzeum Archeologicznego w Gdańsku przewiduje w swoim budżecie wyższe kwoty na ten cel.

W 1962 r. wydatkowano na zakup książek	19 400 zł
W 1962 r. zakupiono tomów	474
W 1963 r. wydatkowano na zakup książek	10 265 zł
W 1963 r. zakupiono tomów	302

Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Gdańsku prowadzi wymianę książek z naukowymi instytucjami w kraju i za granicą. Ponieważ Muzeum nie posiadało do chwili obecnej własnego wydawnictwa, wymiana ta możliwa jest, dzięki przejęciu w depozyt księgozbioru Komisji Archeologicznej Gdańskiego Towarzystwa Naukowego w Gdańsku. Komisja Archeologiczna posiada własne wydawnictwo „Gdańsk wczesnośredniowieczny” i przekazuje naszej bibliotece 100 egzemplarzy każdego tomu do wymiany. Tą drogą Muzeum Archeologiczne uzyskuje rocznie średnio 100 tomów.

Wykaz instytucji, z którymi prowadzi się wymianę wydawnictw.

1. Muzeum Archeologiczne w Krakowie;
2. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu;
3. Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu;
4. Muzeum Etnograficzne w Toruniu;
5. Muzeum w Koszalinie;
6. Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie;
7. Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie;
9. Redakcja „Acta Archaeologica Carpathica” w Krakowie;
8. Polskie Towarzystwo Antropologiczne w Poznaniu;
10. Redakcja „Archeologia Śląska” we Wrocławiu;
11. Redakcja „Człowiek w czasie i przestrzeni” w Białymstoku;
12. Redakcja „Rocznik Olsztyński” w Olsztynie;
13. Redakcja „Roczniki Społeczno-Gospodarcze” w Poznaniu;
14. Redakcja „Slavia Antiqua” w Poznaniu;
15. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku;
16. Zakład Archeologii Polski Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Instytucje zagraniczne:

1. Archeologický ústav ČSAV — Praha
2. Archeologický ústav ČSAV — Brno
3. Archeologický ústav SAV — Nitra-Hrad;
4. Archeoloski muzej — Zagreb;
5. Biblioteka Akademii Nauk ZSRR — Leningrad;
6. Błgarska Akademija na naukite — Sofia;
7. Göteborgs Arkeologiska Museum — Göteborg;
8. Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte — Hamburg;
9. Institut für Ur-und Frühgeschichte der Humboldt Universität — Berlin;
10. Janus Pannonius Múzeum — Pécs;
11. Kabinet muzeálnej a vlastivednej práce — Bratislava;
12. Knihowna Národného muzea — Praha;
13. Kulturhistorisches Museum — Stralsund;
14. Landesmuseum für Vorgeschichte — Dresden;
15. Landesmuseum für Vorgeschichte — Halle;
16. Magyar Nemzeti Múzeum — Budapest;
17. Musée Historique de l'Université — Lund;
18. Narodni Muzej — Prilep;
19. Polish Cultural Institute — Londyn;
20. Polski Uniwersytet na Obczyźnie — Londyn;
21. Schweizerische Gesellschaft für Urgeschichte Institut für Ur-und Frühgeschichte der Schweiz — Basel.

Konserwacja zabytków

W latach 1953—55 prace konserwatorskie prowadzone były w bardzo skromnym zakresie, ponieważ dział archeologiczny Muzeum Pomorskiego nie posiadał etatu laboranta. Prace te wykonywane były wyłącznie jako prace zlecone i obejmowały tylko rekonstrukcję nieznaczej części napływającej ceramiki.

Od końca 1955 r. dział uzyskał etat pomocnika muzealnego, który część czasu przeznaczal na prace rekonstruktorskie ceramiki i zabiegi konserwatorskie przy zabytkach szklanych i przedmiotach żelaznych. Taki stan rzeczy trwał do 1958 r., kiedy po przeniesieniu się do własnej siedziby, Oddział Archeologiczny zdobył wreszcie etat laboranta. Od tego momentu prowadzono systematyczne prace rekonstruktorskie. Sytuacja uległa dalszej poprawie z początkiem 1963 r., kiedy uzyskano drugi etat laboranta. Skierowano obecnie wysiłki w kierunku odrobienia kilkuletnich zaległości i w tej chwili rekonstruuje się na bieżąco

ceramikę, uzyskaną w ciągu sezonu wykopaliskowego. Niemniej jednak, pracownia rekonstruktorska Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, dotąd nie jest w stanie przeprowadzić bardziej skomplikowanych procesów konserwatorskich, ze względu na brak niezbędnych do tego celu urządzeń. Przedmioty brązowe, srebrne i tekstylia, wymagające konserwacji, przekazywane są do pracowni konserwatorskiej Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, gdzie pod kierownictwem mgr inż. Andrzeja Kanwiszera poddawane są odpowiednim zabiegom. Na specjalną uwagę zasługują trudne, wymagające wysokiego kunsztu prace rekonstruktorskie silnie uszkodzonych zabytków brązowych, wielokrotnie wykonywane dla nas gratisowo przez artystę metaloplastyka Stanisława Skurę z Sopotu. Szczególnym osiągnięciem było zrekonstruowanie częściowo tylko zachowanego, silnie zgniecione go kościoła z Leśna w pow. chojnickim.

Pracownia fotograficzna

Muzeum Archeologiczne posiada pracownię fotograficzną dopiero od 1959 r. Wtedy to, po przeniesieniu się do gmachu przy ul. Mariackiej, uzyskano etat fotografa, który przystąpił do urządzania laboratorium fotograficznego. Nie było to łatwym zadaniem, gdyż Oddział nie posiadał własnego budżetu, a jego zasoby finansowe były niedostateczne wobec różnorodnych potrzeb związanych z urządzeniem nowej siedziby. Dopiero po usamodzielnieniu się udało się zaopatrzyć pracownię w niezbędne do pracy aparaty i urządzenia. Obecnie, inwentarz pracowni przedstawia się następująco: aparat kliszowy „Mentor”; 3 aparaty do zdjęć formatu 6 × 9; 1 „Practisix” i 2 „Flexaret”; 3 aparaty małoobrazkowe; 1 „Exacta Varex 2a” i 2 „Practina Fx” oraz aparat filmowy „Pantaflex 16”. Ponadto w skład inwentarza wchodzi 2 powiększalniki (Krokus i Magnitarus), aparat do reprodukcji, przyrząd do robienia przeźroczy, lampa elektronowa i komplety obiektywów. Przed uzyskaniem etatu fotografa wszelkie prace fotograficzne wykonywali samodzielnie archeologowie. Mimo istnienia w Muzeum Pomorskim laboranta fotograficznego, Muzeum nie wykonywało prac dla działu archeologicznego. Archeologowie mający liczne zajęcia byli w stanie wykonywać tylko niezbędne prace w tym zakresie, tj. sporządzać dokumentację fotograficzną w czasie prac terenowych. Obecnie, obok realizowania na bieżąco normalnych prac związanych z dokumentacją i prac terenowych, odraabia się zaległości tych kilku lat. Dorobek pracowni fotograficznej przedstawia się obecnie następująco: 8300 negatywów, 2880 zdjęć w fototece, 49 reprodukcji trudno osiągalnych pozycji z literatury. Ponadto, w okresie od 1960—63, wykonano prace fotograficzne do 2 wystaw stałych

i 2 czasowych, 1 objazdowej oraz około 20 plansz popularyzujących zagadnienia archeologiczne. Sporządzono także dokumentację fotograficzną wszystkich wystaw, jakie organizowało nasze muzeum. W ramach współpracy z innymi placówkami wykonywane dla nich były wielokrotnie bądź to komplety zdjęć z ekspozycji, bądź zdjęcia zabytków do publikacji.

Współpraca z innymi muzeami i instytucjami

Równolegle do organizacji działu archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, już latem 1953 r., zostaje powołany do życia Oddział Gdański Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, którego siedziba, zarówno wówczas jak i obecnie, znajduje się na terenie Muzeum Archeologicznego. W okresie tym, ze względu na bardzo małą ilość archeologów mieszkających na Wybrzeżu, wszystkie niemal prace związane z organizacją PTA na Wybrzeżu i rozwinięciem jej działalności, wykonywane były przez archeologów, pracowników Muzeum, głównie zaś — przez kustosa działu archeologicznego, L. J. Łukę. Współpraca więc obu tych instytucji była jak najbardziej ścisła i kontynuowana jest również w chwili obecnej.

Powstanie w 1953 r. ośrodka archeologicznego przyczyniło się także do ożywienia prac Komisji Archeologicznej Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki, które szczególnie aktywną i systematyczną działalność rozwinęło od roku 1957, po reorganizacji i przekształceniu go w Gdańskie Towarzystwo Naukowe. Pomijając fakt, że dyrektor Muzeum Archeologicznego jest od kilku lat prezesem Komisji Archeologicznej GTN, parokrotnie wykopaliskowe prace badawcze były finansowane przez Wydział I Gdańskiego Towarzystwa Naukowego.

Dużą pomoc w pracy naukowej Muzeum Archeologicznego stanowi przekazana nam w depozyt biblioteka Komisji Archeologicznej GTN, która wzrasta stale dzięki wymianie z innymi instytucjami wydawnictwa — „Gdańsk wczesnośredniowieczny”. Wyżej już wspomniano o współpracy w tym zakresie z wieloma instytucjami krajowymi i zagranicznymi, omówiono także kontakty i pracę Muzeum Archeologicznego w Gdańsku z Muzeum Archeologicznym w Łodzi, Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie, Zakładem Archeologii Polski Uniwersytetu Poznańskiego, Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN, Stacją Archeologiczną Zakładu Archeologii Polski JHKM PAN w Łodzi i Biblioteką PAN w Gdańsku. Kontakty te datują się od 1953 r., kiedy instytucje te pospieszyły z pomocą nowopowstającej placówce bądź to poprzez przekazanie zabytków, pochodzących z Po-

morza Wschodniego, bądź ksiązek, które zapoczątkowały księgozbiór naszego muzeum, bądź też cennych materiałów archiwalnych. W zakresie prac wykopaliskowych oraz wystawiennictwa istnieje współpraca między Muzeum Archeologicznym w Gdańsku a Muzeum w Malborku, które pragnąc pozyskać materiały do ekspozycji archeologicznej, finansuje od kilku lat prace wykopaliskowe, prowadzone przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku na terenie miasta Malborka i powiatu malborskiego. Uzyskane w ten sposób zabytki, uzupełniane materiałami archeologicznymi, stanowiącymi własność Muzeum Archeologicznego, posłużą do zorganizowania wystawy „Zabytki archeologiczne ziemi malborskiej”, która będzie eksponowana w Muzeum Zamkowym w Malborku. Pomoc Dyrekcji Muzeum Zamkowego nie ogranicza się tylko do finansowania prac wykopaliskowych. W trakcie ich prowadzenia korzystamy z auta Muzeum Zamkowego, które jest nam udostępniane także w innych wypadkach. Współdziałanie w pracach ekspozycyjnych dotyczy także przygotowywanej przez Muzeum Zamkowe w Malborku ekspozycji bursztynu, której część archeologiczna, opracowana przez pracownika Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, zawierać będzie liczne zabytki należące do Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. W zakresie ochrony zabytków istnieje ścisła współpraca między Muzeum Archeologicznym a Wojewódzkim Konserwatorem, który finansuje prace wykopaliskowe prowadzone przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.

W pracach wykopaliskowych, prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, brali udział studenci Katedr Archeologii Uniwersytetu Krakowskiego, Łódzkiego, Poznańskiego, Warszawskiego i Wrocławskiego, odbywając obowiązkowe praktyki.

Osobna wzmianka należy się Dyrektorowi Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, mgr Janowi Chranickiemu, który okazywał zawsze życzliwość dla wszystkich poczynań, mających na celu rozwój naszej placówki i w ciągu kilku lat współpracy pomagał nam w miarę swoich możliwości. Wspomnieć trzeba także o współpracy z dr Melanią Klichowską, z Zakładu Archeologii Polski Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w Poznaniu, która opracowuje wykopaliskowe szczątki paleobotaniczne, z prof. dr Marianem Kubasiewiczem z Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie, który opracowywał materiały kostne zwierzęce i dr Jerzym Filukiem z Morskiego Instytutu Rybackiego, który przeprowadzał badania ichtiologiczne. Badania antropologiczne szczątków kostnych, pochodzących z prac wykopaliskowych Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, przeprowadza dr Judyta Rzezycka z Zakładu Anatomii Prawidłowej Akademii Medycznej w Gdańsku.

W gmachu należącym do Muzeum Archeologicznego w Gdańsku znalazło przytułek kilka pokrewnych instytucji. Najdawniej, bo od mo-

mentu objęcia w posiadanie budynku przez Muzeum Archeologiczne, znajduje się tu pracownia Kierownictwa Prac Wykopaliskowych w Santoku. Nieco później udzielono gościny, będącemu wówczas w stadium organizacji, Oddziałowi Morskiemu Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, którego biblioteka korzysta z tej gościny do chwili obecnej. Od kilku też lat w gmachu Muzeum Archeologicznego mieści się Dyrekcja Muzeum w Stutthofie.

Omawiając kontakty i współpracę Muzeum Archeologicznego w Gdańsku z innymi instytucjami, trudno nie podkreślić cennej dla nas opieki merytorycznej i pomocy finansowej, której wielokrotnie udzielał nam Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Wiele korzyści odnieśli pracownicy Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, biorąc udział w dorocznych konferencjach sprawozdawczych, urządzanych wspólnie przez IHKM PAN i Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków oraz konferencjach i seminariach poświęconych zagadnieniom z zakresu muzealnictwa i ochrony zabytków, urządzanym w minionych latach przez Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków, jak np. Konferencja poświęcona problemom konserwacji drewna (Warszawa 1961 r.), Konferencja poświęcona zagadnieniom rezerwatów archeologicznych (Warszawa, 1962), Sympozjum muzealne (Łańcut 1962 r.), Konferencja Muzeów Regionalnych (Wrocław 1962 r.), Konferencja poświęcona zagadnieniom konserwacji zabytkowych tkanin i skór (Łódź 1963 r.). Konferencja konserwatorów i muzeologów, poświęcona funkcji i zakresowi muzealnictwa archeologicznego (Warszawa 1963 r.), Konferencja poświęcona problematyce socjologicznej w muzealnictwie (Kraków 1964 r.), Konferencja poświęcona omówieniu i planowaniu współpracy między muzeami polskimi a czeskimi (Opawa).

Jeżeli chodzi o kontakty z instytucjami zagranicznymi, to oprócz wspomnianej wyżej wymiany wydawnictw, kontakty te polegały na wymianie pracowników, jaka miała miejsce między Muzeum Archeologicznym w Gdańsku, a Kulturhistorisches Museum w Magdeburgu i Bakonyi Muzeum w Veszprem. Ponadto przesłano dokumentację fotograficzną stałej Ekspozycji Muzeum Archeologicznego w Gdańsku do Musée D'Aquitaine w Bordeaux, Slovenskoho narodniho muzeum w Bratysławie, Istoriko-Krajewiedczeskogo Muzeum w Mińsku, Narodnego Muzeju w Prilepie (Jugosławia).

Dokumentację stelażu wystawowego, który zwrócił uwagę przedstawiciela ICOM-u, przesłano tejże organizacji w 1956 r. Fotografie zabytków znajdujących się w posiadaniu Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, przesłano kilkunastu interesującym się nimi instytucjom, między innymi, redakcji wydawnictwa „The History of World Art”, wydawanego przez

Art Department Kadokawa Shoten Tokio, w Japonii. Fotografia powyższa została wykorzystana w tomie 39 tego wydawnictwa, o czym mogliśmy się przekonać z przesłanego nam w rewanżu egzemplarza.

Analizę szklanych paciorków odkrytych w czasie prac wykopaliskowych, prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne na halsztackich cmentarzyskach kultury pomorskiej, przeprowadziła J. H. S z c z a p o w a, pracownik naukowy Laboratorium Spektralnej i Strukturalnej Analizy Istfaka MGU, w Moskwie.

W laboratorium Institutu für Ur-und Frühgeschichte der Universität zu Köln przeprowadzono analizę przesłanych przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku próbek surowca bursztynowego, pochodzącego z archeologicznych stanowisk w Gdańsku, Sopocie, Jastarni, pow. Puck i Tolkmicku, pow. Elbląg.

Materiały archeologiczne i dokumentacja archiwalna Muzeum Archeologicznego w Gdańsku udostępniona była wielokrotnie archeologom zagranicznym, gościom Ministerstwa Kultury i Sztuki, Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN i poszczególnych muzeów polskich. W 1963 r. goszczono 36 osób z zagranicy.

PLANY MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W GDAŃSKU

W najbliższej przyszłości planuje się kontynuację wyżej wymienionych prac badawczych, przez kontynuację prac wykopaliskowych na zbadanych już częściowo stanowiskach: w Sopocie (grodzisko VIII—IX w.), Węgrach, pow. malborski (osada XI w.), w Kościelnej Jani, pow. Starogard (cmentarzysko ciałopalne i szkieletowe z II w. n.e.), Będzieszynie, pow. Gdańsk (osada kultury pomorskiej), Siemirowicach, pow. Lębork (cmentarzysko kurhanowe z młodszej epoki brązu) oraz Osłoninie, pow. Puck (osada kultury rzucewskiej). Planuje się też rozpoczęcie badań na cmentarzysku kurhanowym w Uniradkach, pow. Kartuzy.

W pracy oświatowej postanowiono szczególną uwagę poświęcić propagowaniu zagadnień ochrony zabytków, gdyż jak uczy codzienne niemal doświadczenie, uświadczenie społeczeństwa w tej dziedzinie wciąż jest niedostateczne, skutkiem czego często ulegają zniszczeniu archeologiczne stanowiska i zabytki. Celowi temu ma służyć wystawa czasowa poświęcona ochronie zabytków, która zostanie zorganizowana przez Muzeum Archeologiczne, wspólnie z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych. Dalsze plany wystawiennicze — to pomoc — zarówno merytoryczna, jak i w postaci przekazanych w depozyt zabytków, do planowanej wystawy archeologicznej i wystawy bursztynu w Muzeum Zamkowym w Malborku. W zakresie rozbudowy Muzeum Archeologicznego planuje się odbudowę 3 przylegających do gmachu Muzeum Archeologicznego

w Gdańsku kamieniczek. Oprócz pomieszczeń magazynowych i mieszkania pracowniczego, znalazłby się tu specjalny magazyn — pracownia konserwatorska dla zabytków szkodliwych, które ze względu na swoją wielkość wciąż nie mogą znaleźć stałego miejsca zmagazynowania, zapewniającego im możliwie korzystne warunki, a także umożliwiającego przeprowadzenie na miejscu niezbędnych zabiegów konserwatorskich. Ponieważ zabytki te, ze względu na swoją rzadkość występowania, jak i ze względu na nadmorski charakter gospodarki regionu Pomorza, znajdujący w nich potwierdzenie dla czasów najdawniejszych, budzą zwykle duże zainteresowanie zwiedzających, planuje się urządzenie magazynu szkodliwych w taki sposób, ażeby mógł on być udostępniony jeżeli — nie wszystkim zwiedzającym — to przynajmniej grupom specjalnie zainteresowanym. Projekt wstępny dokumentacji architektonicznej przewiduje możliwość oglądania zabytków szkodliwych w mającym powstać magazynie, z galerii obiegającej go wkoło, która łączyłaby się z hallem muzeum. W trakcie rozbudowy planuje się urządzenie sali kinowej, do której już obecnie staramy się zakupić aparaturę projekcyjną.

Realizacja tych planów uzależniona jest od uzyskania potrzebnych na ten cel kredytów. Ostatnie tygodnie 1964 r. przyniosły pomyślną zmianę w 3-letnich, bezskutecznych dotąd staraniach o przyznanie tych kredytów. Dzięki energicznemu poparciu Przewodniczącego WRN ob. Piotra Stolaraka i Przewodniczącego MRN ob. Tadeusza Bejma Prezydium Wojewódzkiego Komitetu SFOS-u przyznało dotację w wysokości 4.300.000 zł, która pozwoli zrealizować wyżej przedstawione plany rozbudowy Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Jednocześnie zaś zniknie z Długiego Pobrzeża jeszcze jedna ruina stanowiąca smutne przypomnienie wojny, podniesie się estetyka nabrzeża Motławy między Zieloną Bramą a Żurawiem, będąca jednym z bardziej znanych i rozpowszechnionych (przez liczne dzieła sztuki, pocztówki) widoków Gdańska.

Osobom, które przyczyniły się do pomyślnego sfinalizowania tej tak ważnej dla nas sprawy, w szczególności obu Przewodniczącym, Dyrekcja Muzeum Archeologicznego w Gdańsku składa gorące podziękowania. Pragniemy jednocześnie podkreślić, że decyzja w tej sprawie ma nie tylko znaczenie dla lokalnego rozwoju muzealnictwa na Wybrzeżu, ale pozwoli pracownikom tej placówki lepiej wykonywać swoje zadania, takie jak upowszechnianie wiedzy i badania najdawniejszych dziejów Pomorza, co niewątpliwie stanowić będzie wkład do rozwoju prehistorii stanowiącej ważną dziedzinę nauki polskiej. Drugim poważnym kłopotem nękającym Dyrekcję Muzeum Archeologicznego jest fakt nie posiadania dotąd własnego środka lokomocji. Brak auta uniemożliwia często natychmiastową reakcję na zgłoszenie przypadkowych odkryć, utrudnia przewożenie

sprzętu ekspedycyjnego, przeprowadzanie badań powierzchniowych na terenach oddalonych od szlaków komunikacyjnych, a także prowadzenie w należyty sposób akcji oświatowej, ponieważ nie możemy przewozić sprzętu projekcyjnego. Brak ten odczuwamy także wtedy kiedy gościmy archeologów z zagranicy, którzy mając ograniczony czas, nie zawsze docierają do interesujących ich stanowisk.

Początek 1965 r. przyniósł także w tej sprawie pomyślne rozwiązanie dzięki przyznaniu przez Wydział Kultury PWRN dotacji potrzebnej na zakup mikrobusu „Nysa”. Za podjęcie tej decyzji ogromnie wdzięczni jesteśmy nowemu kierownikowi Wydziału Kultury WRN mgr Bolesławowi Michalewskiemu. Niech nam wolno będzie decyzję tę, uzyskaną u progu Nowego Roku, poczytywać za prognostyk dalszej, coraz lepszej współpracy z Wydziałem Kultury WRN, który ze zrozumieniem patronuje zawsze naszej działalności.

SUMMARY

The Archaeological Museum has existed under that name as from the beginning of 1962, when the Archaeological Department of the Pomeranian Museum of Gdańsk, which was created in June, 1953 and had its seat in Gdańsk at ul. Mariacka 25/26 as from 1958, was transformed into an independent museum. The museum occupied a complex of historical buildings named the "Dom Przyrodników" (Naturalists' House). This is a five-storey renaissance building, designed most probably, by Antoni van Obbergen and erected about 1598. The composite parts of the complex are a three-storey outbuilding and the adjoining Brama Mariacka (Mariacka Gate), from the 15th century. 80% of these buildings were damaged during the war and rebuilt during the years 1956—1961, intended as the Archaeological Museum. The total floor space amounts to 2,100 square metres. The ground floor of the "Dom Przyrodnika" and the outbuildings comprise a hall, small display room, small lecture room and a ceramic reconstruction workroom.

The first and second floors of both buildings, house 4 exhibition rooms. Offices and workrooms are situated on the third and fourth floors of the "Dom Przyrodnika", also on the fourth floor is a photographic workroom and store-room. Store-rooms also occupy the fifth floor. There is a library, graphic workroom, store-room and four staff flats, in the Brama Mariacka.

The personnel of the Gdańsk Archaeological Museum comprises seven archaeologists, a graphic artist, photographer, two laboratory assistants, four clerks and seven museum assistants. The only member of the staff of the Archaeological Department from the time of its creation in 1953 until 1955, was the curator, and it was only as from 1955 that the situation showed signs of improving, the number of employees increasing. The last stage was reached after the museum became an independent institution, when after ten years, there were 22 employees.

Considerable difficulties were met during the first stage of our activities; the whole of the former Gdańsk Archaeological collection was destroyed or dispersed during the war, not even the archaeological archives or library were saved. The foundation stone of the Archaeological Museum was the relics originating from West Pomerania given to Gdańsk by the Archaeological Museum in Poznań, the Archaeological and Ethnographical Museum in Łódź; the West Pomeranian Museum

in Szczecin, and the Archaeological Station of the Archaeological Department from the Polish Academy of Science's Institute of the History of Material Culture at Łódź, which organized an exhibition in the Pomeranian Museum, showing results of diggings at an early Middle-Ages town at Gdańsk.

A few relics which had formerly been the property of the Archaeological Museum at Gdańsk, or regional museums dispersed during the war, also numerous relics discovered by chance during the war, or immediately post war and remaining in the care of such institutes as schools, town councils, or private persons, while the Archaeological Department was being formed, were collected together. Thanks to the fact that the archaeologists informed the public of the importance of such relics, they began to flow in to the museum in a regular stream, filling the shelves of the store-room. Increasingly frequent also, were notifications of chance discoveries which enabled speedy salvage action, this in turn then becoming transformed into systematic research work.

The initial phase of our activities was during the period when archaeological research was being carried out on a small scale in numerous places, connected with preparations for the celebration of Poland's millennium. It was for this reason, that the Archaeological Museum did its best to plan research in such a way as to play some small part in learning about the period when the foundations of the Polish State were being formed and also the beginnings of its actual existence. The chief stress was placed on research on locations of the Hallstatt period (early iron age), Roman and early Middle Ages.

Thanks to systematic excavation work on Pomeranian Culture locations, it has been possible to define the chronology, learn more about the economic relations and trade contacts of the population, and analyses of burnt human bones from cemeteries of this culture, have supplied interesting demographic information.

Excavations carried out on late La Tène locations and those of the Roman period, supplied similar materials regarding production relations in this period, different burial rites in different tribes inhabiting Eastern Pomerania.

In research on the early Middle Ages, the main interest was directed towards locations of the early settlement phase, and through this, more was learned about occupations and trades as well as the art of fortification in this period.

During the years 1953 to 1963 systematic research excavations were carried out on 14 locations and salvage research on 159. Over and above this 275 new archaeological locations were discovered and inventoried, 124 locations previously known from literature being verified.

Some of the results of research carried out by the Archaeological Museum in Gdańsk have been published by the museum staff in 47 papers, the bibliography of which is given in the attached report. On mentioning publications written by the staff, it should also be noted that it is here that, under commission to the Polish Academy of Science's Institute of the History of Material Culture, up-to-date bibliography of post-war Polish archaeological publications is carried out.

Work has been continued for some years now, at the Archaeological Museum on the reconstruction of the Gdańsk archaeological archives which were destroyed or damaged during the war. Only 304 of the old archive files have been recovered from regional museums in Kwidzyn and Lębork, with data regarding archaeological locations in the districts of Kwidzyn, Lębork and Sztum; 118 files were handed over by the Western Pomeranian Museum in Szczecin. By the end of 1963 thanks to inventories completed on the basis of our own research and data from literature, 1,515 place files with 2,290 location cards were held by the archives.

At the same time, an inventory was made of 1,868 positions covering a total of several thousand relics. A catalogue of 4,003 cards has been completed and there is a photographic archive with 8,300 negatives and 2,290 photographs of relics. Reproductions have also been made of 49 rare copies of archaeological literature. The photographic workroom has only been in existence since 1959.

A considerable amount of trouble was taken to assure that there was a library which included the basic positions in archaeological literature at least. During that period when we were organizing the Museum, such institutes came to our assistance as the Polish Archaeology Department of the University of Poznań; the Archaeological Museum in Poznań; the Western Pomeranian Museum in Szczecin; the Archaeological and Ethnographical Museum in Łódź; the State Archaeological Museum in Warsaw; the Polish Academy of Science's Library in Gdańsk; the Gdańsk branch of the Polish Archaeological Society and somewhat later, the Archaeological Commission of the Gdańsk Scientific Society. Thanks to taking the library of the latter society in deposit, the Gdańsk Archaeological Museum is able to maintain the exchange of a periodical published by that institution and titled "Gdańsk in the Early Middle Ages", for papers and publications issued by Polish and foreign institutes. Purchase and exchange between our institute and 15 others in Poland as well as 21 abroad, has enabled us to collect 2,923 volumes during the period in question.

Archaeological material collected from the first days the post came into being, enabled the organizing of a permanent archaeological exhibition as from 1954 and named "Ancient History of the regions along the Lower Vistula's right bank", for the Regional Museum in Łębork, a small exhibition in the Regional Museum at Kartuzy the following year, and in 1956 the first permanent archaeological exhibition titled "Gdańsk in the Early Middle Ages as shown from excavations", was organized. This exhibition was wound up in 1958 on the transferring of the Archaeological Department of the Pomeranian Museum to its own building on ul. Mariacka. The second post-war permanent archaeological exhibition was opened at Gdańsk in 1961. The subject was the ancient history of East Pomerania. This exhibition exists to this day.

In February of 1962 a permanent exhibition organized by the Archaeological Museum in Gdańsk, was opened in Elbląg, the subject being the ancient history of the Elbląg district.

In the same year, an exhibition titled "Polish archaeological research in the Mediterranean basin" was organized in the Archaeological Museum at Gdańsk, thanks to the help of the National Museum at Warsaw, which supplied valuable relics. This exhibition was open until 1963. After closing this exhibition, a second one was organized with the help of the National Museum at Warsaw, and was given over to ancient art, the title being "Ancient Greek and Roman Art". A touring exhibition organized by the Archaeological Museum at Wrocław was displayed in the Archaeological Museum at Gdańsk in 1963 and was titled "Great Poland (Wielkopolska) Ten Centuries Ago".

A touring exhibition was also organized at the same time called "What archaeological relics show us about the lives of the inhabitants of Gdańsk in the Early Middle Ages", this exhibition having been in 10 towns in the voivodeship of Gdańsk to the end of 1963. Several smaller exhibitions were also prepared for schools, social clubs, libraries, viz. a series covering the whole of the early history of Pomerania and shown in the Town Library at Gdynia, or an open-air

exhibition "Gdańsk One Thousand Years Ago" on the occasion of the Polish Scout Jamboree during the "Gdańsk Days" in the summer of 1962 and which was open to those viewing the camp.

In the autumn of 1963, a lapidarium of old Prussian "Stone Babas" (Baby kamienne) was arranged in front of the Gdańsk Archaeological Museum on ul. Długie Pobrzeże.

Thanks to the increased number of exhibitions, the attendance at the Archaeological Museum rose, this being due to the work put in by the staff of the education department which existed from 1962; the staff of two not only act as guides, they also organize lectures for school-children, showing them authentic relics, thus bringing the youth into closer contact with such objects; lectures are also held in the museum itself and in the outlying districts. Contact has been made with television, as a result of which programmes about some of the more interesting work being carried out in the field in the museum, have been shown over the local channel. Notes, communiques and photographs are inserted in the local press.

During the ten years it has been in existence we have been in contact and co-operated with numerous home and foreign institutions. Apart from those mentioned in connection with the various fields of interest of the museum, the following should be mentioned as being bodies with which we have co-operated in research: — the Chairs of Archaeology in the Universities of Łódź, Poznań, Warsaw, Wrocław and the Jagielloński University of Cracow, (the students from these universities have had practical experience in excavations carried out by the Archaeological Museum at Gdańsk); the Conservator of Art Monuments (preservation of relics); the Maritime Fisheries' Institute of Gdynia (analyses of ichthyological relics); the Paleobotanical Laboratory from the Institute of the History of Material Culture of the Polish Academy of Science at Poznań (analyses of plant vestiges); the Department of Correct Anatomy at the Gdańsk Medical Academy (anthropological analyses); the Higher School of Agriculture at Szczecin (analyses of animal bone vestiges); the Spectral and Structural Analyses Laboratory of Istfak M.G.U. (Historical Faculty of Moscow State University) in Moscow (analyses of glass vestiges); the Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität zu Köln (analyses of number relics).

There was an interchange of staff and exhibition method materials as well as illustrations of relics with the Art Department Kadokawa Shoten, Tokyo (Japan), Bakonyi Museum in Veszprem (Hungary), the Historical and Regional Study Museum at Mińsk (U.S.S.R.), the Kultur Historisches Museum at Magdeburg (G.D.R.), Musée D'Aquitaine at Bordeaux (France), the National Museum at Prilep (Yugoslavia), Slovenskim Narodnim Museum at Bratislava (Czechoslovakia).

In the field of popularizing archaeology, the museum worked in co-operation with the Gdańsk Branch of the Polish Archaeological Society, the International Book and Press Club, the Gdańsk Scout Commissioners, the Maritime Cultural House, the Polish Tourist Society, "Pojezierze", Social-Cultural Society at Elbląg, the Western Poland Development Society, the General Knowledge Society, the Voivodeship Library.